

Rijkunst of circusdressuur?

Dezer dagen in de *Internationale Revue über die gesammten Armeen und Flotten* een artikel lezende, getiteld: »JAMES FILLIS und die Reitkunst, eine cavalleristische Studie», en ondertekend E. v. M., werden wij getroffen door den eenvoudigen, logischen gedachtengang, waarmede de Schrijver zijne denkbeelden over rijkunst weergeeft, en door de juiste, zaakkundige wijze, waarop hij over het werk van JAMES FILLIS: *Principes de dressage et d'équitation* eene critiek levert. Uitgaande van het standpunt der »naturgemässe Dressur», verwijst hij FILLIS en zijna systeem onvoorwaardelijk naar den circus en ontzegt hij daaraan ten stelligste alle waarde voor de ontwikkeling der rijkunst.

Waar, ook bij ons te lande, in militaire kringen warme aanhangers van »het FILLIS-systeem» bestaan, die zich gouden bergen beloven van het toepassen van dit systeem op de dressuur onzer remontepaarden, gelooven wij, gedachtig aan het »du choc des opinions,» etc., in het belang der goede zaak te handelen, door op bovengenoemd artikel de aandacht te vestigen. Wij hopen, door er hier en daar eene aanhaling uit te doen, den lust tot lezing er van op te wekken bij allen, wien het, als ons, wel eenigszins is gaan duizelen in het rijkunstig denkende gedeelte hunner hersenen, wanneer zij trachtten den sprong van het uiterste *Beizäumungssystem* naar de uiterste *Aufrichtungstheorie* te volgen en te begrijpen.

De Schrijver dan, ontzegt allermint aan FILLIS de verdienste van »ein ausgedehntes Wissen und Können», geeft hem gaarne »in Bezug auf Cirkusreiten weit vor allen Anderen den ersten Platz», maar bestrijdt, van het standpunt der klassieke rijkunst »in Theorie und Praxis», de juistheid van FILLIS' grondbeginselen en daarmede hunne bruikbaarheid voor de militaire dressuur.

Over hulpteugels sprekende, zegt hij het volgende:

»Doch ergreifen wir hier die Gelegenheit zu betonen, dass wir uns von einem ausgedehnten Gebrauch von Hilfszügeln gar keinen Erfolg versprechen; wir wollen auf das Skelett, die Festgebilde des Pferdes, wirken, nicht auf

die Weichtheile, wie dies leider in so manchen Reitinstructionen gefordert wird." Dit zij wel gezegd aan het adres van hen, die hun hoofddoel niet zoeken in het *rijkunstig* africhten, maar in het op verschillende kunstmatige wijzen te voorschijn roepen van enkele verschijnselen, die zich bij *een normaal gebouwde*, goedgaand paard als *symptomen* van een goede dressuur voordoen, maar welke aanwezigheid, misschien door dwangmiddelen verkregen, op zichzelf nog volstrekt geen waarborg oplevert, dat met hunne tegenwoordigheid het ideaal van dressuur is verkregen. De goede houding van hoofd en hals zij *het gevolg* van de goede africhting bij een normaal paard, maar nooit *het uitgangspunt* van een, naar één aangenomen standaardmodel werkend, dwangstelsel, dat zijn heil eenig en uitsluitend zoekt in, en per se de mate van bruikbaarheid beoordeelt (zonder deze evenwel op de proef te stellen) naar *de* houding, hoe dan ook verkregen, en dat onverschillig is voor den vorm van het vaste, onveranderbare beenderenstelsel van het individu.

Zowel bij gunstigen, als bij ongunstigen lichaamsbouw van het paard ziet men toch maar al te zeer schromelijk misbruik maken van *dwangmiddelen* — waartoe, in 9 van de 10 gevallen, de rijkunstige *hulpmiddelen* worden verlaagd. In het eerste geval uit *onrijkunstig ongeduld*, dat, niet willende afwachten het noodzakelijke, natuurlijke gevolg van eene systematische paardengymnastiek, dat *gevolg tracht te verhaasten langs onnatuurlijken weg* en daardoor »à tout prix" streeft naar »umgekippte" halzen van het begin der dressuur af door middel van misbruik van hulpteugels (bij FILLIS van de stang), zich daardoor echter maar al te dikwijls den weg afsluitende tot een *werkelijk* volkomen doorgereden paard.

In het tweede geval uit *onkunde*, het paard beschouwende als machine, het ter wille van het verkrijgen van »het normaal type" in *den* vorm dwingende en het daardoor verknoeiende tot een, voor *oorlogsdoeleinden* totaal onbruikbaar, hoewel een symptoom van africhting vertoonend, vervoermiddel. Men streve bij de africhting naar bruikbaarmaking in de allereerste plaats, niet naar schijneffecten met de daaraan verbonden, ongerechtvaardigde illusiën.

Tot het essentiele punt van FILLIS' systeem, »evenwicht door hooge houding" komende, zegt de Schrijver, na op de vraag: »wat is evenwicht?" geantwoord te hebben: »das Zurücklegen der Gewichte der Vorderhand auf die Hinterhand", het volgende: . . . »Dann würde der Verfasser nicht zu früh aufrichten, die untere Halspartien somit den grössten Theil der Vorderhand herabdrücken und so das Gegentheil eines Gleichgewichte erreichen, von der verminderten Rückenthätigkeit nicht zu reden"; hij stelt daartegenover het rijkunstig verdedigbare oprichten: »es soll durch das Aufrichten die bereits unterschobene Hinterhand niedergedrückt, zum Federn gezwungen werden, und in diesem Sinne, als Epoche der Dressur, ist das Aufrichten eines der wichtigsten Dressurmittel einer naturgemässen Reitkunst." Een groot verschil dus: FILLIS wil evenwicht door hooge oprichting, bereikt dit persoonlijk ook,

ondanks zijn verkeerd principe, door zijn licht gewicht, zijn reusachtig talent en zijn uitstekend materiaal, — E. v. M. daarentegen wil pas oprichten, nadat het evenwicht verzekerd is door »die bereits Unterschobene Hinterhand», maar dan ook als hulpmiddel om de ondergebrachte achterbeenen meer te belasten, meer te buigen, en daardoor dan tot veerkrachtig afzetten te brengen. Wij vreezen dan ook dat de dressuur volgens FILLIS' principes het aantal ondergebrachte achterhanden eerder zal verminderen dan vermeerderen en laten het aan meer begaafden over de logica te bewijzen van een beginsel, hetwelk eene reeds zeer moeilijke oefening onder onnoodig verzwarende omstandigheden wil laten plaats hebben.

Over de »Biegung der Kinnlade» van FILLIS zegt E. v. M.: » dass dürfte doch der gröbste Fehler sein, der bei der Reitdressur geschehen kann; die alten Meister bedienten sich des Kappzaumes, um ja allen Ausfluchten der Kinnlade, etc., zu begegnen. Heutzutage ist man, durch vorherrschendes Wirken auf die Weichtheile, soweit gekommen, dass man selbst derartige Anschauungen ruhig hinnimmt.»

Leest men bijv. wat VON KRANE in zijn werk: *Anleitung zur Ausbildung der Kavallerie-Remonten* op bladz. 350 hierover zegt, dan vindt men: »erst in neuerer Zeit hat man diesem Widerstande der Kaumuskeln, in Bezug auf die Gebisswirkung, wieder die volle Beobachtung gewidmet, welche sie verdient, und sich überzeugt, dass eine Menge von Widerstrebnngen, die man im Genick und anderen Theile des Halses suchte, von den Kaumuskeln ausgeht.» Daarna geeft ook hij aan: oefening aan de hand, doch die dan ook geheel en uitsluitend die nageefelijkheid der kauwspieren (de eenige, waar zij rijkunstig verdedigbaar voor is) beoogt: » ohne irgend auf Aufrichtung oder Beizäumung zu influiren», waarom hij haar ook reeds een plaats geeft in de allereerste dressuurperiode.

Als een der middelen, tot onttrekking aan dat nageven der kauwspieren, beschrijft VON KRANE daarop het volgende: » diese Ausflucht besteht oft darin, dass das Thier, statt weich dem Druck nachzugeben, durch ein Fliehen der Lade vor dem Gebiss und plötzliches Maulaufreissen der Einwirkung im Uebermasse nachgiebt. Dieses Zurückschnappen des Kiefers ist oft mit einem ruckweisen, beizäumenden Zurückgehen des Kopfes verbunden, und findet im Zurücktreten wohl noch eine Steigerung.» Vergelijkt men met deze beschrijving de handelwijze van FILLIS, als »laten nageven op de stang» bekend, en de platen in zijn werk, die de bedoelde kunstbewerking (waarvan het doel is »la légèreté») verduidelijken; leest men daarbij nog: »Il ne suffit pas que le cheval *mâche* son mors, il faut encore qu'il le *lâche*» (hij cursiveert), dan komt men tot het voor de FILLIS-beoefenaars weinig troostrijke besluit, dat zij hun paard, in plaats van »la légèreté», het nageven der kauwspieren en zelfs dit nog verkeerd hebben geleerd, zoodat zij het hierin eene zeldzame bekwaamheid hebben aangeleerd om te allen tijde de aanleuning naar zijn believen te ontgaan (*lâcher le mors*) en zich

op critieke oogenblikken, door een ten toppunt gevoerde *légèreté*, totaal aan de werking van het bit te onttrekken. Maar aangenomen zelfs dat het nageven der kauwspieren zuiver worde bereikt, is hierin dan een onfeilbare waarborg voor »la *légèreté*» gelegen? Ja, bij ruiters, die rijden zooals *FILLIS rijdt* (niet zooals hij *schrijft*), die misschien onbewust volkomen meester over de achterbeenen zijn, doch dan is de *légèreté* het gevolg van dat beheerschen der achterhand in de allereerste en bijna uitsluitende plaats, waarbij de nageefelijkheid der kauwspieren ons in staat stelt door middel van de teugels regelend op te treden, doch ook niets meer — neen, voor ruiters, die de achterhand niet beheerschen, is de nageefelijkheid der kauwspieren van niet meer nut dan de gemakkelijke beweegbaarheid van den regulator voor een machinist, die geen meester is over zijne stoomspanning, en dus ieder oogenblik een stilstaan of uit elkaar springen van zijne machine kan verwachten.

Het licht zijn in de hand van een paard, tengevolge van *volkomen* beheersching en dus onder alle omstandigheden, zij het resultaat onzer africhting; men verwarre daarmede niet het onder gunstige omstandigheden licht zijn, *uitsluitend* door nageefelijkheid der kauwspieren.

FILLIS beschrijft de *gevolgen* van zijn goed rijden en zijn werken onder de gunstigste omstandigheden als de *oorzaken* daarvan. Waartoe eene dergelijke rijkunstige begripsverwarring leidt, toont ons het onrijkunstig streven van hen, die — beginnende met het eind — van een natuurlijk, rijkunstig ontwikkelend dresseersysteem afstand doen en zich tevreden stellen met het knutselenderwijze tot stand brengen van africhtingssymptomen, daarmede den schijn van het volmaakte stellende boven de werkelijkheid van het desnoods minder volmaakte.

Bij de bespreking van de verschillende wijzen van teugelhouding, lascht E. v. M. dezen gulden regel in: »ein Pferd wird doch nur durch den Schenkel aufgerichtet», wat, naar wij veronderstellen, wel ieder denkend ruiter weet, doch waartegen toch halsstarrig wordt gezondigd. Richt men met den teugel op, zoo heeft men bij negen van de tien ruiters alle kans dat daardoor de achterbeenen terugblijven (de tiende zal dit misschien door bijzonder krachtig voortdrijvende hulpen weten te voorkomen) en dus het eenig begrijpelijke doel der oprichting: »het tot veerkrachtig afzetten brengen der *ondergebrachte* achterbeenen», gemist wordt.

Over Chap. VI zegt E. v. M.: »Cap. VI Will dem Pferde das Schenkelweichen lehren. Einem spätern Artikel die Frage vorbehaltend, ob das Schenkelweichen überhaupt sachgemäss ist, bemerken wir, es dürfte das Vornehmen jedes Weichen jetzt entschieden verfrüht sein, daher auch des Verfassers VII. Capitel: »Erste Widerstände und Mittel sie zu bekämpfen.»

Dat »daher» in bovengenoemden zin geeft ons inderdaad het antwoord op een mogelijk »woher?», als men het woord »*verzet*» bij *FILLIS* zoo vroeg ontmoet en er een geheel hoofdstuk aan gewijd ziet. Immers is het te ver-

wonderen, dat hij bij zijne wijze van africhten dikwijls tegenstand moet overwinnen, waar hij reeds in den aanvang daartoe als het ware uitlokt (getuige zijne oprichting); waar hij zijne dressuur enkel op conventies (hoofdzakelijk angst voor geweld) en niet op eene geleidelijk opklimmende ontwikkeling door eene systematische gymnastiek doet berusten, welke laatste gehoorzaamheid naast spierontwikkeling als noodzakelijk gevolg met zich brengt, terwijl eerstgenoemde de grootste kans voor misverstanden doet ontstaan, welke zich in verzet uiten?

Dat het hem gelukt desondanks resultaten te verkrijgen, zal wel niemand, die iets gevoelt voor een natuurlijk africhtingssysteem, aan zijne »methode» toeschrijven, maar enkel en alleen aan zijne persoonlijke eigenschappen en zijn uitmuntend materiaal.

Is het niet kenschetsend in zijn Chap. VII te lezen: »J'ai supposé, dans le chapitre précédent que le cheval consent à se porter en avant, dès que je suis en selle et que je le lui demande, *mais cela n'arrive pas toujours*. Il est donc nécessaire d'être prémuni contre les résistances possibles et *même probables*." (Wij hebben gecursiveerd?)

Is het niet de grootste veroordeeling van zijn »systeem», dat zelfs FILLIS moet schrijven: »*mais cela n'arrive pas toujours*», als hij van zijn paard eenvoudig vraagt: »de se porter en avant», en is het niet voor zijn geheele »principes de dressage» als een doodvonnis, waar hij zelf moet spreken van: »résistances probables»? Hij weet die »résistances» te overwinnen door »attaquer vigoureusement mais rationnellement».

Aangezien bij verzet de schuldige bijna altijd de ruiter is (hetzij uit verkeerde hulpen, dan wel uit misplaatste oefeningen voortspruitende), vragen wij in gemoede hoe een »attaquer vigoureusement» daarbij ooit »rationnellement» kan geschieden; maar boven en behalve dit theoretische bezwaar bedenke men het practische van »se rompre les os», zooals ook le Baron DE VAUX doet, en herinnere men zich de juiste vergelijking van PLINZNER, op bladz. 70 van zijn *Gymnasium des Pferdes*: »Reiter, die den Grundsatz aussprechen dass der Zorn des Pferdes absichtlich geweckt werden muss (wat vrijwel overeenkomt met FILLIS' »attaquer vigoureusement» in verband met zijn systeem), mögen sich wohl vorsehen, dass es ihnen nicht ergehe wie jenem Lehrlinge des Zauberers, der, nachdem er seinem Herrn das Machtwort über die bösen Geister abgelauscht, dieselben wohl heraufbeschwören konnte, aber von Angst und Schrecken erfüllt nicht zu bannen wusste».

Bij de bespreking van FILLIS' parade, die als eerste tempo »Annahme der Trense» wil, zegt E. v. M.: »... Ist entschieden verfehlt, denn vor allem gilt es, die Hinterhand unter den Leib zu bringen. Richtet man jedoch früher mit Trense auf, was natürliche Folge des vom Verfasser eingeschlagenen Weges ist — so erzielt man eine relative Abwölbung der ganzen Wirbelsäule und damit ein Hinausdrücken der Hinterhand».

Zeer behartigenswaard schijnt ons verder het onderscheid, dat de Schrijver maakt naar aanleiding van FILLIS' Hoofdstuk X, »Wendungen», in de wijzen van »Thätigmachung» van het paard, waar hij zegt: »Gleich Eingangs müssen wir jedoch erwähnen, dass es zweierlei Verfahren der Thätigmachung des Pferdes gibt: 1°. ein *dressirendes*, dass auf den Principien der Anatomie und Mechanik begründet, den Gehorsam zur Nothwendigkeit macht und das Pferd conservirt; ferner 2°. ein *abrichtendes*, dass lediglich auf das Gedächtniss des Pferdes appellirt, wobei der Gehorsam nur aus Furcht vor Strafe in normalen Verhältnissen bedingt wird und in aussergewöhnlicher Lage nur zu oft fraglich erscheint.» Deze tweede wijze, de zoogenaamde »poedel-dressuur», feitelijk alleen bestaande in het aanleeren van verschillende kunstjes, wordt niet voorkomen door individueel rijden; het wordt daardoor dikwijls van collectief poedelen tot individueel poedelen gewijzigd. Het afzonderlijk afwenden, voltes rijden, enz., enz., hoe bevorderlijk ook voor het zelfstandige van 's mans hulpen, kan zonder eenige moeite, na enkele keeren beoefend te zijn, doordat ruiter en paard elkaar »begrijpen», verkregen worden, doch dat sluit de mogelijkheid niet uit, dat het geproduceerde *zuiver en alleen* het gevolg is van dat *begrijpen* van conventionele hulpen onder omstandigheden, die den ruiter de attentie van zijn paard waarborgen, zooals dat bij het rijden in de manége het geval is. Wil men zich echter overtuigen of de gehoorzaamheid werkelijk als noodzakelijk gevolg van een rijkunstig opgevat en consequent doorgevoerd dresseersysteem aanwezig is, dan beproeve men de bruikbaarheid onder omstandigheden, waarbij de »attentie» niet zoo zeker gewaarborgd is, waar dus de conventionele hulpen weinig succes zullen hebben, enkel omdat de attentie op andere zaken dan den ruiter gevestigd is, d. w. z., men beoordeele de resultaten der africhting buiten, op het terrein, bij frontmarschen, rijden op afstanden, afzonderlijk rijden, enz., en men make daaruit de gevolgtrekkingen over het aanwezig zijn van onvoorwaardelijke gehoorzaamheid, wat niet wordt gewaarborgd door het zoogenaamd goedgaan in de manége. Legt men het zwaartepunt zijner eischen uitsluitend in dit laatste, men zal aan die eischen voldaan zien, zelfs al zijn ze vrij hoog; doch men make zich dan nog geene illusiën over de gehoorzaamheid der paarden, men verbeelde zich niet dat eene rijkunstige gymnastiek — geleidelijk opklimmend, de geziene gehoorzaamheid tot *noodzakelijk* gevolg hebbende — het geproduceerde heeft tot stand gebracht, doch men vrage zich af: of bij den gang der dressuur ook misschien het verkrijgen van een effect meer het einddoel is geweest, dan wel het zich verschaffen van een bruikbaar oorlogswapen, of het verkrijgen van de werkelijkheid niet te veel is opgeofferd aan het vertoonen van een schijndressuur.

De onschatbare waarde, die het FILLIS-systeem heeft voor liefhebbers van dit laatste, willen wij geen oogenblik betwisten; juist daarom blijve het echter verre van ons.

Wil men tevreden zijn met den schijn van het goede, men zij consequent

en schrappe in de allereerste plaats uit de reglementen een galop van 400 M., waartoe meer onvoorwaardelijke gehoorzaamheid der paarden wordt vereischt, dan door het schijnbaar voldoen aan overdreven manégeverlangens gewaarborgd wordt; men erkenne dan ook openhartig dat de cavalerie in galop moet hobbelen om er niet van door te gaan; men contenteere zich met den schijn van een ruiterswapen, doch men make zich geen illusiën gebaseerd op het geziene in de manége; men handhave niet bij al dien schijn een *werkelijk* cavaleristisch tempo, waardoor men in de verleiding komt dit toch te vertoonen en — zich cavaleristisch belachelijk maakt.

Men leze in het voorgaande geene miskennis van manégedressuur, geene verheerlijking van de »natuurlijke» richting, die *alle* manégedressuur verre van zich werpt. Maar wij trekken met alle macht te velde tegen een systeem, dat, zonder rekening te houden met de werkelijkheid, droombeelden najaagt welke *rijkunstige* verwezenlijking boven onze krachten gaat; tegen een systeem, dat, zich tevreden stellende met een fraai gekleurd surrogaat van africhting, wanbegrippen verspreidt, de rijkunst in minachting brengt en ons wapen te gronde richt.

Terugkeerende tot E. v. M., lezen wij dat hij FILLIS' theorie over de wendingen als »rückwärts»-systeem qualificeert en een »naturgemässe» daartegenover stelt.

De »flexions latérales» verwerpt hij, daar zij als voorbereiding voor de wending geene waarde hebben, aangezien eene zoo overdreven buiging in de wending nooit noodig is, en verder omdat zij in het algemeen geen nut doch wel nadeel kunnen afwerpen: »ein Hineinziehen der untersten vier Halswirbel in die Seitenbiegung bringt nur Inconvenienzen mannigfachster Art an Hals und Rumpf mit sich». Verder »Seitenbiegungen des Halses kennt die alte Reitkunst nicht, weil sie ihrer nicht bedarf» en nog op een andere plaats: »Die alte Reitkunst verwarf alle Seitenbiegungen bei denen die unteren vier Halswirbel in Betracht kommen, als die Zügelwirkung schwächend».

Wel erkent hij het nut van een normaal afbuigen, dat ten doel heeft: »Dem Pferde soll mehr Folgsamkeit auf die positiven einseitigen Zügelhilfen gegeben werden, wodurch die Wirkung auf den innern Hinterfuss gesichert und erhöht wird».

Beoefent men het afbuigen, zooals FILLIS het beschrijft, dan, zegt E. v. M.: »... wird das Pferd zwar von Tag zu Tag auf die inneren Zügel vielleicht *scheinbar* leichter, doch besiegt wird nicht der Gamaschenzwang, respective Widerstand der betreffenden Hanke, sondern lediglich nur die Kaumuskeln geben nach, der Widerstand wird dann, wenn kein wirklicher Erfolg eintritt, im zu straffen Genick gesucht, Hilfszügel, oder bei FILLIS die Stange, werden zur Hilfe genommen und der geknickte Hals ist da».

Het is hier ongeveer hetzelfde als bij de »mise en main». FILLIS rijdt eene wending, voelt wat hij daarin waarneemt, doch lijdt schipbreuk bij

zijne pogingen om het te beredeneeren, en komt nu weer op zijn lievelings-thema: »nageven van de onderkaak en *daardoor* lichtheid,” geeft daarom de »flexions latérales” als *het* middel om gemakkelijk te wenden, doch vergeet, dat de hoofdzetel van verzet zit achter het zadel, dat onvoorwaardelijke lichtheid in de wending in de allereerste plaats afhangt van het buigen in heup- en kniegewricht, waardoor men de spieren der achterhand beheerschen kan en deze niet tot steun kunnen strekken (door middel van rug- en lenden-spieren) aan de halsspieren, zoodat hiermede het geheele paard nageefelijk is.

Eerst als aan deze onmisbare voorwaarde is voldaan en hiermede tevens nageefelijkheid op den binnenteugel (overwinnen van den kaakdwang) gepaard gaat, waardoor de aanhouding daarvan geen terugblijven van het binnen-achterbeen meer zal veroorzaken, en wanneer dan de kauwspieren nageven, zal men, na voorafgaande buiging, door eene verplaatsing van het zwaartepunt eene correcte wending kunnen rijden, maar ook niet eerder.

Zijn bovenstaande voorwaarden, behalve het nageven der kauwspieren (céder de la mâchoire), vervuld, dan kan, hoewel minder correct, nog zeer goed eene wending worden gereden; alleen zal de gewichtshulp dan iets duidelijker dienen te zijn. Doch is daarentegen »het céder de la mâchoire” de eenige voorwaarde, waaraan voldaan wordt, en blijven de andere onvervuld, dan zal van eene wending niet veel komen. Dit ter waarschuwing voor hen, die uit FILLIS' noot: »quand la mâchoire ne cède pas, rien ne cède” — wat trouwens ook onjuist is — misschien gelezen hebben: »quand la mâchoire cède, tout cède”.

Over het afbuigen in den gang zegt E. v. M., dat »dies leider sehr oft (wird) angestrebt,” dat het »vielleicht die oben besprochene Weichheit auf den inneren Zügel erzeugt, jedoch nie führt — weder zur Wendung, noch zur Stellung — sondern nur ein Losemachen des Halses — Loslösen von der Hebelwirkung — kann erzielen. Ein Nachtheil so mannigfacher Natur, dass die Besiegung des Widerstandes der Kaumuskeln, die allenfalls eintritt, äusserst gering dagegen als Vortheil anzuschlagen ist”.

Toch zullen er nog heel wat paarden verreden worden, vreezen wij, alvorens het besef, dat niet de hals, doch de achterhand de booze geesten herbergt, zoo diep is doorgedrongen, dat de categorie der fanatieke halsbewerkers van het rijkunstig schouwtooneel zal verdwijnen. Nog maar al te dikwijls ziet men den sleutel tot het nageven zoeken vóór den zadel, terwijl het »verzet” niet daar, doch achter den zadel zijn hoofdzetel heeft. Doordat de oorsprong niet wordt aangetast, openbaart zich het verzet toch telkens weer, ondanks alle pogingen om het te bezweren door bewerkingen van hals en nek, en — heeft men die bewerking zoo ijverig en energiek doorgezeten, dat hals en nek flink buigzaam zijn en zich in alle bochten en richtingen met gemak laten verdraaien, maar heeft men daarbij het hoofd-reduit van het verzet, de spieren der achterhand onaangetaast gelaten, dan komt men — o! schrik — op eens tot de ontdekking, dat de hals gelijk

een paling is geworden, en dat nu de gemakkelijke buigbaarheid een nog grooter hulpmiddel tot verzet voor het paard is geworden, dan de vroeger zoo verwenschte stijve hals.

Ging werkelijk de tegenstand uit van »zu straffem Genick'', dan zou het universeel geneesmiddel langs mechanischen weg, hetzij door hulpteugels, katrollen, groote stangen, enz., enz., gemakkelijk te vinden zijn.

Ten slotte zij het ons vergund naar aanleiding van dezen steen des aanstoots eene aanhaling uit VON KRANE te doen, waar deze op blad. 421 zegt:

»Die Manie, die Haltung von Kopf und Hals uniform zu machen, und bei allen Thieren, sie mögen Proportionen von Kopf und Hals haben, welche sie wollen, sie mögen in ihren Gewichts- und Kraftverhältnissen noch so verschieden sein, wie man heute z. B. verlangt, denselben senkrechten Kopf, dieselbe Höhe der Nase anzustreben; der Unverstand, die Pferde in Haltungen zu zwingen, in denen sie nicht ausdauern können; endlich das Betreiben der Arbeit nach einer Methode, welche vielleicht für Meisterhände, über die wir nicht zu gebieten haben, gut ist: alles dieses macht vielfach die Halsarbeit bei allem darauf verwendeten Fleisse so wenig fruchtbringend, und den Nutzen in dem Grade illusorisch, dass man oft wünschen möchte, man hätte den Hals gar nicht bearbeitet und sich mit dem begnügt, was nach den ersten 8 Wochen des Anreitens schon erzielt war. Nicht selten ist man versucht, die schmale, unbiegsame Latte, die uns der ungearbeitete Hals des Pferdes am ersten Tage zeigte, zurück zu wünschen, statt der Kautschukmasse, in welche er nach der Arbeit eines Jahres sich verwandelt hat und die unserer Hand jeden Einfluss auf den Körper nimmt, indem sie die Zügelwirkung durch die Cavation parirt.'' In deze aanhaling ligt nog een wenk besloten, die wij in onze practische beoefening der dresseer- en rijkunst wel ter harte mogen nemen. Hebben *wij* over vele Meisterhände zu gebieten? Helaas niet, doch laten wij dan ook van gewone handen geen kunstwerken verlangen; laat ons geen verwachtingen koesteren, die niet verwezenlijkt kunnen worden, en theoretiseeren alsof al onze remonteberijders GUÉRINIÈRES waren; laten wij onze oogen niet zóó hoog opslaan naar een onbereikbaar ideaal, dat wij daardoor gevaar loopen de allernoodzakelijkste eischen, waaraan onze africhting moet voldoen, over het hoofd te zien, en laten wij allérminst, bij gebrek aan het voldoende, ons tevreden stellen met den schijn van het goede. Door wat meer zelfkennis en wat minder ve-eischendheid in dit opzicht, zal ons wapen gebaat zijn en de categorie der »Sattelbummler'', die zich nu instinctmatig wantrouwend afwenden van alles wat naar manégedressuur riekt, zal spoedig verminderen, als men hen kan wijzen op onweerlegbare, binnen ieders bereik vallende practische resultaten van het africhten volgens eenvoudige, natuurlijk-rijkunstige redeneeringen. Door te hooge eischen, waaraan slechts enkele bevoorrechten kunnen voldoen, demoraliseert men de groote meerderheid der minder begaafden.

Men zegge niet: men moet het onmogelijke eischen om het mogelijke te verkrijgen, want hij, die zoo redeneert, zal, zooals VON KRANE het treffend juist uitdrukt, »manches erreichen was nicht gerade nöthig ist, aber manches nicht erreichen, dessen er unbedingt bedarf.»

Over Hoofdstuk XII. »Wendungen auf der Vor- und Hinterhand», zegt E. v. M.: »Diese Uebungen haben erst einen Sinn, wenn das Pferd in den Trabtempo's sicher und im Gleichgewicht ist. Den Stein der Weisen jedoch in einem Herumtaumeln um die Schulter oder Balgen um die Hanke zu suchen, scheint uns zum Mindesten sehr gewagt. Die Wendung auf der Vorhand existirt, wie der »ganze Travers» (ons overkantelen), in der Reitkunst nicht, da sie den beiden ersten Principien derselben, correcte Rückenthätigkeit und Tragen auf der Hinterhand, widerspreken. Beide sind nur inolge cavalleristischer oder richtiger infanteristischer Principien in der Cavallerie unserer Armeen in Schwung.» Ook in den vreemde schijnt men dus geen weerstand te kunnen bieden aan het peuterduiveltje!

De oorzaak voor hun ontstaan aangevende, zegt E. v. M. daarop: »Er-funden wurden sie zu Anfang dieses Jahrhunderts von HÜHNERSDORF und Consorten, um dem Pferde das Schenkelweichen zu lehren!» Hij vervolgt verder: »Ein Schenkelhilfe kann naturgemäss durch den Reiz auf die Becken-Rippenmuskel, immer nur einen Einfluss auf den gleichseitigen Hinterfuss, bezüglich Vorsetzen oder Zurückbleiben üben. Dem widersetzen sich manche Pferde durch Ausweichen mit der Hinterhand und so ist man soweit gelangt das Schenkelweichen zu lehren! Und nur allzusehr fördernd haben auf derlei Verirrungen der Reitkunst infanteristische Anschauungen jener (cavalleristisch-) dunkeln Zeit gewirkt, in der Achtel-Schwenkungen mit fixem Pivot und andere solche cavalleristische Gräuel — wie in den Manövrir-Instructionen der langen Friedenssaera nach 1815 noch zu lesen — geherrscht haben.»

Men zal moeten toegeven dat het moeielijk is — wij zeggen met opzet niet »onmogelijk», want helaas is ook in onze kunst de redeneerkracht der (rijkunstige) advocaten van kwade zaken een middel geworden om aan de grofste misdrijven een schijn van recht te geven — eene redeneering te construeeren, welke in staat is het »zijwaarts drukken» een plaats te geven in eene kunst, waarvan »voorwaarts» het eenige en uitsluitende wachtwoord is.

»Gehoorzaamheid» klinkt ons tegen, doch gehoorzaamheid zijwaarts is niet ons streven, wèl en in de eenige plaats *gehoorzaamheid voorwaarts*. »Zijgangen», hooren we van eene andere zijde, — een zijgang, die als *conditio sine qua non* het zijwaarts drukken vereischt, heeft geene rijkunstige waarde, wèl een zijgang, die gebogen voorwaarts gaan is, omdat het vermeerderd ondertreden van de achterhand daarbij gewaarborgd is. Hiertoe is evenwel zijwaartsche gehoorzaamheid evenmin noodig als tot het rijden van eene volte. Konden we het meest-onrijkunstige woord »zijgang» voor-

goed vergeten en daarvoor in de plaats aan »gebogen voorwaarts» het burgerrecht verschaffen, misschien zou dit er dan toe leiden de categorie der zijwaardsdrukkers te zien verdwijnen.

Wij ontkennen volstrekt niet de noodzakelijkheid om aan een soldatenpaard »het wijken voor de beenen» (even wanklinkend als zijgang; de eenige richting, waarin een paard over de beenen dient te wijken, is voorwaarts) te leeren, daar het nu eenmaal in het militaire gebruik kan voorkomen, dat men zijn paard zuiver zijwaarts moet kunnen verplaatsen. Laten wij het dan ook onzen paarden leeren, evenzeer als wij hun leeren zich de beenen te laten opnemen, zich te laten optoemen en opzadelen, evenzeer als wij hen »gewennen aan het schieten en aan de trom.» Men beoefene het dan op het einde der dressuur; het gedurende de dressuur als rijkunstig hulpmiddel te willen gebruiken is rückwärts- (als men wil zijwaarts-) in geen geval voorwaarts-systeem.

Dat men zich niet al te vroolijk make over de »cavalleristische Gräuel», die de vredesperiode na 1815 hebben gebrandmerkt, alvorens men de zekerheid heeft, dat men met alle kracht medewerkt tot het rein en onbevlekt omhoog houden van de eenige ware rijkunstige grondbeginselen in de vredesperiode na 1870/71!

In hoeverre hiermede is overeen te brengen een zich afwenden van de wetenschappelijke beoefening onzer schoone kunst, om zich te werpen in de armen van een man, wiens rijkunstige geloofsbelijdenis begint met de woorden: »je n'apporte pas ici des doctrines scientifiques», zal het oordeel der geschiedenis uitwijzen.

De »pas d'école» uit Hoofdstuk XIII heeft, volgens E. v. M.: »sehr viel mit unserem verrufenen Trippeln gemein», daar hij niet kan aannemen, dat FILLIS er mede bedoelt den »Schulschritt», die eerst op zijn plaats is »in einer bei weitem späteren Zeitperiode, u. z. nachdem das Pferd im kurzen versammelten Trabe bereits fest geworden und sich in bleibender Richtung auf die Hanken tragen gelernt hat.» Daarentegen verschijnt de »pas d'école» van FILLIS reeds: »lorsque le cheval est bien dans la main» en voordat hij zelf het woord draf genoemd heeft. »Bien dans la main» — in stap —, groot rijkunstig succes!!

Over Hoofdstuk XIV. »Het teruggaan», zegt E. v. M.: »Hier macht sich der Autor eines logischen Fehlers schuldig (nl. door te zeggen: il faut. . . pour faire reculer plus de poids sur les épaules), den auch — so weit uns bekannt — alle begangen haben, die sich mit Gewichtsvertheilung u. dergl. in neuerer Zeit beschäftigten. Man muss einen Unterschied machen zwischen Belehrung, Dressur und Anwendung. Jede Uebung hat ihre mehr oder ihre weniger arbeitenden Füße. Bei der Belehrung muss man die mehrarbeitenden Gliedmassen entlasten. Bei der Dressur dieselben mit Methode und Ausdauer belasten, da sie ja durch stufenweite Beanspruchung ausgebildet, gestärkt werden sollen. Im Gebrauch hat wieder eine Entlastung einzutreten, da

man dem gerittenen Pferde alles leicht machen und alle Körpertheile mit Berücksichtigung ihrer Leistungsfähigkeit gleichmässig zum Dienste heranziehen soll." Door deze bekende, doch maar al te dikwijls niet gevolgde, dresseergrondwet steeds voor oogen te houden, voorkomt men verzet door duidelijkheid en bereikt men spieroefening door geleidelijk opklimmende gymnastiek. Op deze wijze wordt het teruggaan rijkunstig ontwikkelend door — na begrepen te zijn geworden —, door *ontlasting* der achterhand, geleidelijk meer krachtsinspanning te eischen van de achterhand, wanneer men deze langzamerhand weer gaat *belasten*. Blijft men steeds ontlasten, dan verkrijgt men wel een uiterlijk effect, doch het hoofdoel der dressuur »gymnastiek der achterhand» wordt niet gediend. Op deze wijze beoefent men en nog wel op de meest onrijkunstige wijze (achterwaarts) de veritabele »poedeldressuur».

Toch *beschrijft* FILLIS het zoo; dat hij echter zelf anders *handelt*, blijkt uit zijn eisch van goed teruggaan: »la tête haute comme s'il marchait en avant." Het is hier, zooals meermalen bij FILLIS, hij geeft niet zuiver weer, wat hij doet; het ontbreekt hem aan theoretische ontwikkeling om zijne handelingen zuiver rijkunstig te verklaren en deze daardoor voor anderen begrijpelijk te maken. Lezen wij slechts wat hij schrijft; na eerst gezegd te hebben: *pour y arriver je baisse la tête du cheval légèrement* (ontlasten der achterhand), vervolgt hij: »*quand le cheval a compris et qu'il fait aisément ses premiers pas en arrière, il faut se servir des deux rênes et des jambes. Le reculer devient alors correct . . .*» Verder geen woord om dat correct worden rijkunstig te verklaren; hij gevoelt het voor zijn persoon, maar weet niet te zeggen dat dit komt, doordat nu de rijkunstige oefening door belasting der achterbeenen aanvangt en dat het resultaat daarvan zich openbaart in correct teruggaan. Hij kan niet spreken van meerdere belasting door oprichting, daar hij eerst heeft gezegd dat de achterhand per se ontlast moest zijn; hij ontzeilt de klip van zich te moeten tegenspreken door eenvoudig te zeggen: *il faut se servir des deux rênes et des jambes*. Het »hoe» wordt ongeveer omschreven, over het »waarom» en »daarom» geen woord.

Stel u voor een muziekonderwijzer die, aan zijn leerlingen de compositieeler willende verklaren, tot hen zegt: men neemt papier en pen en componeert. Het is ongeveer hetzelfde als FILLIS met zijn: *on se sert des deux rênes et des jambes*.

Hij zegt trouwens zelf in zijn *préface*: »*je ne suis qu'un praticien*» en, als had hij een voorgevoel van de fout, waaraan hij zich ging schuldig maken, voegt hij er bij: »*si j'allais, par des explications défectueuses ou peu claires, affaiblir l'autorité des principes qui sont pourtant la vérité mêmes!*» waarop zijn *élève*, hem aansporende tot het schrijven van zijn »principes», antwoordt: »*. . . racontez-nous simplement ce que vous faites.*» Dit laatste heeft hij dan ook gedaan, maar waar hij verklaringen van zijn doen wil geven, lijdt hij door gebrek aan rijkunstig redeneeringsvermogen maar al te dikwijls schipbreuk. De waarde van zijn werk, als rijkunstige leidraad,

is ongeveer evengroot als die van een jaartallenboekje voor den serieuzen beoefenaar der geschiedenis, die, uit het verband — het »waarom” en »daarom” — der feiten, lessen voor het heden en de toekomst wil trekken. In dat »racontez nous simplement ce que vous faites” ligt nog eene vingerwijzing opgesloten, die moest weerhouden van eene toepassing van zijn »raconter” op de militaire dressuur. Qu'est ce qu'il fait? Hij dresseert een beperkte categorie van paarden, waarin hij, wat bouw en lichaamskrachten aangaat, weinig of geen moeielijkheden ontmoet, en bespreekt dan ook nooit afwijkingen van het normale, maar verhaalt eenvoudig wat hij doet (dikwijls nog onjuist) om een gunstig gebouwd, sterk paard af te richten, waarbij hij zelfs merriën geheel uitsluit.

Kan, waar het africhten bij verschillende uiteenlopende paardenvormen zooveel verschillende handelingen vereischt, het navolgen van *éene* handelwijze voor *één* bepaald soort van paarden ooit den grondslag vormen voor een militair africhtingssysteem?

Ons dunkt neen, nimmer of nooit! Onze grondslag moet zijn een juist, helder begrip van de elementaire grondbeginselen der rijkunst in de edelste en hoogste beteekenis van het woord. Die grondslag, zich steeds als eene heldere vuurbaak boven de zee van rijkunstige moeielijkheden verheffende, diene ons als vast en *eenig* richtsnoer voor eene practische, cavaleristische wijze van africhten, waarin de afzonderlijke handelingen dikwijls vrij aanzienlijke afwijkingen van de normaal kunnen en mogen, ja moeten vertoonen, mits alle hun ontstaan kunnende verantwoord worden uit dien grondslag.

FILLIS' werk bestudeeren, om er de rijkunst uit te leeren, staat o. i. gelijk met het bestudeeren van een verhaal van één veldslag, geschreven door een uitstekend en dapper onderofficier, met het doel zich daardoor tactisch te willen bekwamen.

Zeer belangrijk en uitvoerig is het hieropvolgende betoog van E. v. M., waar hij, naar aanleiding van Hoofdstuk XV van FILLIS' werk, eene rijkunstige studie geeft van den gang der dressuur en zijne theorie tegen verschillende mogelijke bedenkingen verdedigt

Over het door velen beredeneerde, maar door weinigen duidelijk gemaakte punt der »Rückenaufwölbung, zegt hij o. a.: »Hier müssen wir jedoch betonen, dass die Anspannung aller Rückenbänder und -muskel, einer correcten Rückenthätigkeit (Aneinanderreichen der Wirbel) wegen stets eintreten muss. Diese Bedingung bezeichnet man als »hängende Nase”. Falsch ist es, als conditio sine qua non einer Anspannung der Rückenbänder, die Beizäumung zu bezeichnen. Ein Pferd kann eine hängende Nase bei horizontaler Stirnlinie haben, wie ein beigezäumtes Pferd, wenn es nicht entsprechend ausgerichtet ist, in den genannten Muskelpartien unelastisch sein kann.” Men zou misschien »hängende Nase” in onze taal kunnen omschrijven door te zeggen: eene zoodanige werking der rugspieren dat deze harmonisch samenwerken met de halsspieren tot het dragen van hoofd en hals.

Neemt men de twee uitersten aan weerszijden van dezen normalen toestand, dan vindt men :

1°. een toestand, waarbij de rugspieren slap en werkeloos zijn, dus geen steun kunnen geven aan de halsspieren, en het gewicht van den ruiter bijgevolg uitsluitend rust *op*, maar niet gedragen wordt *door* den rug; en

2°. een toestand, waarbij de rugspieren stijf worden gehouden en dus evenmin harmonisch, d. w. z., niet meer dan noodig is, kunnen medewerken aan het dragen van hoofd en hals.

In alle drie de bovenbedoelde toestanden kunnen wij ons bij het paard verschillende houdingen van hoofd en hals voorstellen, namelijk van de »tiefste Beizäumung" af tot de »horizontale Stirnlinie", zonder dat eene bepaalde houding karakteristiek is voor een dezer drie, evenmin als bij den mensch eene meerdere of mindere spanning der rugspieren eene bepaalde houding van zijn hoofd vereischt.

Verder zegt E. v. M.: »In dieser festen Aneinanderfügung (was jedoch ein correctes Schwingen nicht ausschliesst) der Wirbel liegt der Kern der Tragfähigkeit des Pferdes und nicht in allerlei denkbaren und undenkbaaren Theorien über Rückenaufwölbung. Die Aneinanderfügung der Wirbel (opdat zij met maximum wrijfvlakten aansluiten) kann nur durch harmonische Anspannung aller Rückenmuskel erreicht werden. Dem Anliegen der Wirbel mit maximalen Reibflächen entspricht eine sehr sanfte nach abwärts gerichtete Form des Rückens (scheinbar eine Aufwölbung), wobei die Hinterfüsse etwas unter den Leib gebracht erscheinen."

Hierna beschrijft hij de drie hoofdmomenten der dressuur, namelijk: 1. Geraderichten des Pferdes—hängende Nase. 2. Untertreiben der Hinterhand. 3. Aufrichten zur Belastung (federndmachen) der Hinterhand; hij voegt daaraan toe: »die Halswirbel liegen — beim normalen Pferde — in einer gewissen Beizäumung correct, doch hüte man sich vor allzu starken Beizäumen. Aufrichten ist ein Gebot der Theorie; Beizäumung eine bedingte (siehe »hängende Nase") Forderung der Leichtigkeit der Ausführung. In der vollkommenen Versammlung ist das Pferd bereit, die Hinterhand federnd bis zum Maximum der Belastung zu untersetzen, wobei der schwanenartig aufgerichtete Hals den Kopf schräg, nicht senkrecht trägt."

Onwillekeurig doet zich hierbij de vraag voor: eischt men dat de paarden bij den overgang in de veldskadrons alle drie deze stadia correct hebben doorgemaakt, zoodat zij kunnen voldoen aan de eischen der rijkunstige »Versammlung"? Wij voor ons stellen ons ter beantwoording daarvan op het standpunt der werkelijkheid en gelooven, dat door tevreden te zijn met de twee eerste momenten: Geraderichten en Untertreiben der Hinterhand, veel »grober Unfug" — die nu dikwijls bedreven wordt om hoe dan ook, rijkunstig of niet, tot een schijn van »verzameling" te komen — zou worden vermeden. Als men in aanmerking neemt: den algemeenen toestand der lichaamskrachten van onze remontepaarden in hunne africhtingsperiode, den beschikbaren tijd

en last not least de qualiteit der » Hände über die wir zu gebieten haben”, dan gelooven wij niet te veel te zeggen, door den eisch naar een volkomen doorgereden paard, dat dus ook de verzamelingsoefeningen heeft medegemaakt, bij den overgang in de veldeskadrons als een onbereikbaar ideaal te qualificeeren. Men beware o. i. deze laatste oefening voor den eerstvolgenden winter in de manege, waar zij dan met de meeste voorzichtigheid en matigheid, na eene herhaling der oefening in het evenwicht (desnoods ook van die in het Geraderichten), is door te werken onder leiding van alleszins bekwame handen en met vermindering van »hinausdrucken der Hinterhand” ter wille van eene schijnverzameling, zoodat bij de volgende zomeroefeningen geen af-, doch toename de ondergebrachte achterhanden te constateeren zij.

Dat ook in den vreemde alle rijden geen rijkunst is, blijkt wel uit E. v. M.'s woorden: »Durch das jetzt nahezu ausschliesslich unter denkenden Reitern — die Sattelbummler schliessen wir vollständig aus — geübte System des vorherrschenden Wirkens auf die Weichgebilde des Pferdes sind all' die Wideretzlichkeit und auch der Umstand zurückzuführen, dass gerade die Matadores des Pferdegeschlechtes unbrauchbar werden und nur die Schwächlinge im Dienste weiter vegetiren. Würde man sich einer natürlichen, vernunftgemassen Reitkunst nicht verschliessen, so würde man sich nicht in der Stille zu sorgen haben über die künftigen Leistungen der Cavallerie im Felde, mit so und so viel KG. Belastung und so viel KM. täglicher Leistung. Als der Verfall der Reitkunst eintrat, hat unseres Wissens nur EDELSHEIM den einzig noch offen stehenden Weg betreten, die Pferde zu nehmen, wie sie sind und so zu verbrauchen. Ein Princip, das der Cavallerie des Donaustaates ein bleibendes Uebergewicht sicherte.”

Over Hoofdstuk XVI. »Seitengänge” sprekende, waarin FILLIS niets van schouderbinnenwaarts, als zijnde het effect van laterale hulpen, verwacht, zegt E. v. M.: »Beweis genug, dass sich FILLIS mit einem wirklichen Schulterherein nie befasst hat.”

Kan men inderdaad aannemen dat FILLIS ooit een goede schouderbinnenwaarts heeft gevoeld, als men leest, dat hij als reden voor zijn verwerpen daarvan opgeeft: »le cheval, que l'on persiste a travailler au moyen des seuls effets latéraux, ne peut jamais devenir un bon cheval d'école?” Wij onderschrijven dit gaarne, doch doen daardoor in het minst geen afstand van schouderbinnenwaarts, daar dit niet verkregen wordt door »seuls effets latéraux”, bijv. schouderbinnenwaarts rechts door rechterteugel en rechterbeen, doch wel degelijk door »effets diagonaux”, waarbij het linkerbeen *zeer overwegend* optreedt. Wel gelooven wij gaarne, dat zij, die schouderbinnenwaarts willen rijden door »seuls effets latéraux” en daardoor ook waarschijnlijk het wijken voor de beenen als onmisbaar voor de zijgangen beschouwen, weinig dresseerend succes zullen hebben van hunne moeite, omdat het hun en zelfs FILLIS niet zal gelukken daardoor het vermeerderd ondertreden der achter-

benen te verkrijgen, onmisbaar als het daarvoor is *onvoorwaardelijk* »voorwaarts» te arbeiden en niet hoofdzakelijk zijwaarts, wat het natuurlijke gevolg hunner »effets latéraux» moet zijn.

Zeer terecht zegt dan ook E. v. M.: »die Vorliebe für »contres» erklärt sich eben aus dem nicht beherrschen des inneren Hinterfusses.»

Over FILLIS' renversgalop, zegt E. v. M.: »Jede traversartige Ausführung des Galopp's halten wir für alle Pferde für absolut schädlich, welche nicht in einer bleibenden Richtung auf die Hanke und correcte Rückenthätigkeit vollkommen befestigt sind.»

Is het te verwonderen, dat de Schrijver, na al het voorgaande, als antwoord op de vraag, of FILLIS' wijze van africhten geschikt is voor de militaire dressuur, zegt: »Ein so gearbeitetes Pferd mag zu Lectionen in der engen Cirkusvolte geeignet sein, zum Dienstpferd einer Waffe, von der heute mehr denn je das Wohl und Wehe des Heeres abhängt und dessen Princip Schneid ist — nimmermehr!»

De critiek over FILLIS' »équitation savante», welke nu volgt, is eveneens hoogst belangwekkend, doch wij zullen daarop verder niet ingaan, als liggende minder in de richting van ons betoog.

De Schrijver waarschuwt hierna allen, die misschien «Produktionszwecken wegen» FILLIS willen navolgen, dat deze slechts voor zijn gewicht en voor volbloed heeft geschreven; wij voegen er bij: en voor zijn persoonlijk talent.

Hij wijdt daarna nog een enkel woord aan het verband tusschen de oude rijkunst en de militaire rijkunst (die beide hetzelfde: Gehorsam und Conservirung beoogen), waarin o. a. dit voorkomt: » . . . überhaupt müssen wir vollkommen zufrieden sein, wenn das Gliederpferd im Gleichgewicht geht und die Evolutionen des Reglements anstandslos willig ausführt, (van »Wendigkeit» geen woord). Dem Offizierspferd wird dies nicht genügen; der Offizier soll jedoch die Reitkunst in ihrem ganzen Umfange kennen und so umfassend als möglich ausüben können, dazu brauchen wir aber equestersch-theoretischen Unterricht an unseren Militärschulen.»

Hopen wij dat dit laatste ons nog eens te beurt zal mogen vallen; men begint immers als gewichtigste deel der opvoeding tot mensch den kinderen het onderscheid tusschen goed en kwaad te verduidelijken; waarom dan ook niet, door breed opgevat, theoretisch, rijkunstig onderwijs de onderscheiding tusschen *rijkunstig goed* en *kwaad* helder en luide verkondigd? Men zou daardoor den officieren der bereden wapens een kompas voor hun geheele leven medegeven, dat hen in staat zou stellen te midden van allerlei klippen, in den vorm van nieuwere en oudere »systemen», circusbegoochelingen, enz., den waren rijkunstigen koers te blijven sturen?

Eene enkele opmerking nog naar aanleiding van E. v. M.'s critiek. Na gezegd te hebben, dat de rijkunstenaar rustig kan doorwerken aan de volmaking van zijn materiaal, terwijl voor den soldaat op zeker oogenblik de

noodzakelijkheid van het gebruik zich doet gelden, komt hij tot de volgende verzuchting: »Dem Umstande, dass man während des Gebrauches fort dressesirte und kniebelte, ist es zuzuschreiben, dass die Reitkunst in Misscrediet kam.“ Er is werkelijk moeielijk eene schoonere gelegenheid tot onrijkunstig optreden denkbaar, dan die, welke het »Kniebelen während des Gebrauches” aanbiedt. Wat is toch natuurlijker dan dat men onder omstandigheden, die zuiver rijkunstig arbeiden onmogelijk maken, toch rijkunstige resultaten willende verkrijgen (in casu meestal het verbeteren van de houding), zijn toevlucht moet nemen tot onrijkunstige middelen, om aldus te trachten langs kunstmatigen weg verschijnselen te voorschijn te roepen, die »gedurende het gebruik” langs zuiver rijkunstigen weg niet te verkrijgen zijn. Om nog niet te spreken over het verderfelijke anti-cavaleristische om de aandacht af te leiden van de hoofdzaak: goed cavaleristisch gebruik van het voorhanden materiaal, — en haar te concentreeren op den, noodzakelijk daarmede in flagranten strijd zijnden, monnikenarbeid »Kniebelen.”

Tot slot van zijn artikel waarschuwt E. v. M. nog tegen »einheitliche Grundsätze, im Sinne als Details zu den Armeereitvorschriften,” z. i. even gevaarlijk als normaaltypen voor tactische handelingen en beide leidende, »in kürzerer oder längerer Zeit zum — Echech!

Bij het beëindigen van deze causerie, lasen wij met het meeste genoegen een artikel van dezelfde strekking in het *Militair Weekblad*.

Mogen deze herhaalde pogingen van allen, die in het belang der goede zaak strijden, er toe bijbrengen om, waar de tot dusverre bewandelde weg niet tot het doel schijnt te voeren, niet in te slaan het kronkelpad, dat onherroepelijk naar het BAUCHER-moeras voert, maar den grooten, breeden weg, die voor niemand gevaarlijk is en waarlangs de groote meesters vóór ons hun zegevierenden intocht in het rijk der rijkunstige idealen hebben gehouden.

De titel van het boek is: *Die Reitkunst im krieglichen Gebrauch*. Verlegt in Leipzig bei Klotzsch & Hengstler. Preis 12 Sgr. 6 Pf. In Dresden bei C. O. Neumann, Neudamm 12. In Berlin bei W. B. Schultz, Neue Str. 17. In Bonn bei H. A. Schöner, Neue Str. 12. In Köln bei J. B. Neumann, Neudamm 12. In Frankfurt am Main bei F. A. Schöner, Neue Str. 17. In Hamburg bei C. O. Neumann, Neudamm 12. In Leipzig bei W. B. Schultz, Neue Str. 17. In Dresden bei C. O. Neumann, Neudamm 12. In Berlin bei W. B. Schultz, Neue Str. 17. In Bonn bei H. A. Schöner, Neue Str. 12. In Köln bei J. B. Neumann, Neudamm 12. In Frankfurt am Main bei F. A. Schöner, Neue Str. 17. In Hamburg bei C. O. Neumann, Neudamm 12. In Leipzig bei W. B. Schultz, Neue Str. 17.

21. D. N. 10.

DE MODERNE VESTINGBOUW MET TOEPASSING OP DE VLEUGEL- UITBREIDING DER AMSTERDAMSCH E STELLING.

(Vervolg en slot van bladz. 543.)

Het geraamte der 7 KM. lange linie van den Kapitein SWAVING bestaat uit 4 stormvrije pantserforten, nl.: één op 7 à 800 Meter ten noorden van het Kanaal in het duin, één in den duinrug bij Kralenberg, één bij den Tol aan den straatweg Beverwijk—Wijk aan Zee, één ten noorden van Beverwijk bij Wijkerbroek. De onderlinge afstand bedraagt 1500 tot 2000 M. De eerste drie — grootendeels ingegraven in het hooge terrein — verkrijgen droge, het laatste — in ophooging — heeft natte grachten.

De tusschenruimten worden door infanterieschansen afgesloten, in de duinen van het model der MEIJER'sche schansen, met eenvoudiger tracé intusschen. In het polderterrein is dit type mede eenigszins gewijzigd, maar feitelijk wordt aan de wallinie met coupures de voorkeur gegeven.

Het duinfort verkrijgt de inrichting van het Deensche type Lyngby, dat wij als bekend mogen onderstellen. De bewapening verschilt eenigszins. De Kapitein SWAVING wenscht hier: 3 kanonnen van 15 cM. K. in koepels, verder aan de zeezijde één snelvurend stuk van 5,7 cM., aan de zijde van de Breesaap 2 snelvurende kanonnen of houwitsers van 12 cM., verder een tweetal mitrailleurs in hefkoepels op de vleugels. In de schouderhoeken 2 waarnemingskoepels (waarvan één voor electrisch licht).

De forten bij Kralenberg en den Tol, volgens het type Gladsaxe, verkrijgen, behalve het flankerend geschut, 4 kanonnen of houwitsers van 12 cM. in hefkoepels.

Bij het fort Wijkerbroek, volgens het type Christiaansholm, zijn de kanonnen van 15 cM. K. door 12 cM. vervangen.

Aan *artillerie-emplacementen* komen in het tusschenterrein, voor het *troepen-gevecht*: 4 pantserkanon-batterijen op den duinrug, ten oosten van Breesaap, 2 tusschen het fort aan den Tol en Wijkerbroek, 2 bestrijken aan weerszijden van dit fort de natte grachten, één batterij verdedigt den spoordam en vormt de verbinding met Veldhuis. Voor den strijd op grooten afstand en het artillerieduel komt aan gepantserde standen: een houwitserbatterij

tusschen het duinfort en Ymuiden, ter tegemoetkoming in het gemis aan kanonnen van 15 cM. alhier. Aan open batterijen worden een 12tal emplacements, deels voor vaste, deels voor mobiele batterijen, noodig geoordeeld, nl. op den zuidelijken Kanaaloever, in het binnen de linie getrokken gedeelte van de Breesaap, achter den Kralenberger duinweg, in een opnamestelling bij Westerhout, achter den spoorweg en nabij het snijpunt van St. Aagten- en Nieuwedijk. Deze emplacements zijn, voor zooverre in laag terrein gelegen, geheel en, voor zoover in hoog terrein opgeworpen, die, bestemd voor den inleidingsstrijd op groote afstanden, in vreedstijd gereed gemaakt. Het nadeel, dat de vijand aldus met de ligging bekend kan zijn, weegt niet tegen de daardoor verkregen voordeelen op en is in elk geval door goede maskeering veel te verminderen.

Van de 8 noodig geoordeelde infanterieschansen, zullen de 3 in het lage terrein ten oosten van den Tol en de 2 in het hooge terrein vóór de sluizen, met de onderkomens — betonmuren, waartegen hellende blindeeringen — mede in vreedstijd ingericht, de 3 in den duinweg van Kralenberg met onderkomens van gegolfd plaatijzer voorbereid moeten zijn.

Na de voorafgaande uiteenzetting onzer denkbeelden op fortificatorisch gebied, kan onze beschouwing over de toepassing hier zeer kort zijn. In vele opzichten kunnen wij ons geheel daarbij aansluiten, en waar onze inzichten uiteenloopen, d. w. z. waar wij meenen dat met dezelfde kosten meer zou kunnen worden verkregen of met geringer uitgaven kan worden volstaan, daar is 't evenwel met volle waardeering van het door den Kapitein SWAYING voorgestelde.

Dat wij in het lage terrein van den Tol tot de Veldhuizer-inundatie de voorkeur aan de doorlopende wallinie geven, spreekt vanzelf. Ook voor versterking van den duinrug aan de oostzijde van, alsmede van het gedeelte door de Breesaap, zouden wij de wallinie, hier met droge grachten en met meer en breeder coupures verkiezen. In het hooge en onregelmatige duinterrein tusschen het duinfort en Ymuiden blijven de infanterieschansen behouden, beter stormvrij echter en van meer lineair model dan de MEIJER'sche schansen, in welken geest trouwens, wat dit laatste betreft, de Schrijver, met 't oog op het gevaar van het nachtelijk vuur, die schansen ook gewijzigd wenscht.

Bij deze grootere zorg voor het tusschenterrein en voor eene verhoogde stormvrijheid kan de inrichting der voorgelegen werken eenvoudiger worden. In plaats van het Deensche artilleriefort, het vroeger door ons beschreven infanteriesteunpunt. De artillerie-bewapening dus naar de wallinie en het terrein daarachter verplaatst.

Voor de door ons aangegeven, meest wenschelijk geachte richting der stelling ten noorden van Wijk, had de permanente wallinie, met natte grachten en overigens bekende inrichting, zich kunnen uitstrekken van den St. Aagtdijk langs de verhoogde, verzwaarde, en tot verdediging

ingerichte kade, tusschen den Heemskerker- en Wijkerbroekpolder, en vervolgens over Hofland tot het hogere terrein bij Heemskerkerduin, waar zij aanvankelijk nog in eene linie met droge grachten had kunnen bestaan, doch verder in meer afzonderlijk liggende infanterieschansen had moeten overgaan.

In deze linie te maken: ter plaatse van de snijding met den spoorweg Uitgeest, beton-emplacementen voor 5,7 cM. snelvuur-pantserkanonnen, verder dergelijke emplacementen ter plaatse van het flankement voor de natte grachten der beide hieronder te noemen steunpunten in het lagere terrein. Ditzelfde mede nog op enkele andere belangrijke punten — naarmate de middelen 't toelaten — voornamelijk in het duinterrein. Eindelijk op verschillende punten mitrailleurkokers en nissen voor snelvurende kanonnen op spilafluit van het bekende, door den Kapitein SNIJDERS gegeven, model, alsmede observatieposten, inrichtingen (verplaatsbare) voor electrisch licht, enz. — *Vóór* de linie: beplantingen en aardwerkjes als maskers en schijnbatterijen. Op 200 à 300 M., aan de wegen naar Uitgeest en Castricum, 2 steunpunten van de vroeger aangegeven inrichting. In het hooge terrein, behalve 2 werken — één aan den westelijken duinrand ten zuiden van strandpaal 50 en één aan den oostelijken duinrand ten noordwesten van Heemskerkerduin — nog een tusschenpost halverwege. Wel bedraagt de onderlinge afstand tusschen de beide eerstgenoemde steunpunten nog geen 2000 M., het gevaarlijke duinterrein maakt hier echter bijzondere voorzorgen tegen verrassing noodig. Deze werken verkrijgen, als vroeger werd meegedeeld, eigen flankement; bij dat aan den westelijken duinrand wordt natuurlijk slechts een halve traditorkazemat met uitsluitend vuur naar de oostzijde uitgebouwd. Bijzondere voorzieningen of inrichting als kustfort komt voor dit werk overigens niet noodig, zelfs niet wenschelijk voor. Het heeft zich vooral niet in een strijd tegen de vijandelijke schepen in te laten, die niet alleen een verzwareing der dekkingen, enz., zou noodzakelijk maken, maar ook de ligging der linie aan 's vijands vloot aanwijzen. Hoe anders de vijandelijke marine bij een aanval te land dezen door haar vuur zou kunnen ondersteunen, leert ons de krijgsgeschiedenis (1). Bemerkt men van uit zee niets van de stelling dan zal hier, waar de kust van af Wijk tot Egmond geen enkel merkbaar teeken vertoont, dit gevaar niet zeer te vreezen zijn. Wil men de vijandelijke vloot elke poging tot ondersteuning of het ankeren in de nabijheid beletten, dan is de opstelling van geschut, vooral houwitser in *afzonderlijke* batterijen hier te verkiezen. De elders tegen dergelijke geïsoleerde opstelling aangevoerde bezwaren, schijnen ons hier minder

(1) Zoo o. a. in den slag bij Colmo in den Chileenschen burgeroorlog. Bij het oprukken van het landingsleger der Congrespartij, dd. 21 Augustus 1891, tegen het tot bescherming der hoofdstad achter de Aconcagua stelling genomen hebbende leger der Balmacedisten, ondersteunden de »Esmeralda en de Magellanes» van uit de Conconbaai den aanval en teisterden met hunne zware granaten tot op 10.000 yards den linkervleugel der Balmacedisten.

geldig. Waar op dit punt toch reeds zooveel troepen ter verzekering van de stormvrijheid der linie bijeen zijn, zal deze ligging der batterijen, die trouwens met geringe middelen nog tegen kleinere, nachtelijke ondernemingen der vijandelijke marine zijn te beschermen, weinig gevaar opleveren. De nabijheid van den aanstonds te beschrijven kustspoorweg maakt verder de munitievoorziening gemakkelijk. Voor de bestrijking van het strand eindelijk van IJmuiden tot Wijk is een kustfort evenzeer overbodig; in plaats hiervan make men vóór de duinenrij een paar afzonderlijke lage caponnières met betonkop naar de zeezijde en hellende, door een verdedigbaar wachthuis afgesloten, toegangspoterne aan de duinzijde.

Achter de linie: beplanting vooral in den Wijkerbroekpolder. Bomvrij onderkomen onmiddellijk achter de walgang — in het lage terrein met betonmuren en hellende blindeering, in het hooge met beugelkazematten als ook door den Kapitein SWAVING opgegeven — voor het één vierde der infanterie-bezetting, de wacht, alsmede voor de bediening der vuurmonden voor den strijd van nabij. In den Wijkerbroekpolder bovendien op 100 à 200 M. achter de walgang dergelijk bomvrij onderkomen voor de soutiens, noodzakelijk wegens de onmogelijkheid om deze op andere wijze voldoende gedekt en voldoende in de nabijheid onder te brengen. Een spoorbaan loopende van af het station Beverwijk in noordoostelijke richting naar Hofland en van hier in westelijke richting op 100 à 200 M. achter — maar niet evenwijdig aan — de linie tot nabij den westelijken duinrand en vervolgens zuidwaarts langs Wijk evenwijdig aan de kust naar IJmuiden, met aansluiting langs de noordzijde van het Kanaal aan de spoorbaan bij de draaibrug te Velzen. Telegraphische gemeenschap langs deze spoorlijn, tusschen de steunpunten onderling en van deze via het aanstaande sectorhoofdkwartier naar Amsterdam. Aan dit spoor eindelijk, verspreid naarmate van de behoefte, bomvrije munitiedepots voor 3 daagschen voorraad en loodsen, waarin al het materieel is opgelegd voor den bouw en de bewapening der tusschenbatterijen, voor het logies der overige troepen (gegolfd plaatijzer) — voor zoover andere geschikte localiteit hiertoe ontbreekt —, voor geschut op spoor-afsluit, voor DECAUVILLE-spoor, telegraaf- en telefoonleidingen tot verdere aansluiting, voor hindernissen, enz.

Wanneer dit alles in vredetijd gereed en ter plaatse aanwezig is, de memories tot het in staat van verdediging stellen nauwkeurig bepaald zijn, het personeel met zijne oorlogstaak bekend en daarin geoefend is, komt ons verder de kostbare permanente aanleg van tusschenbatterijen onder deze omstandigheden, waar het terrein den bouw begunstigt (1) en een landing met eenigszins aanzienlijke troepenmacht in de eerste dagen niet is te verwachten, niet bepaald noodig voor. Aan de grootst mogelijke mobiliteit wordt dezerzijds hoogere waarde gehecht.

(1) Met uitzondering van den Wijkerbroekpolder. Aanleg van batterijen kan hier echter vermeden worden.

De Zuidelijke vleugel volgt noch het ontwerp van de door den Minister SEYFFARDT ingestelde commissie, waarbij, met behoud van de voorgenomen inundatie van de zuidelijke grootste helft van den Haarlemmermeerpolder, de aansluiting van de onderwaterzetting nabij Bennebroek plaats heeft en de linie zich verder in westelijke richting tot strandpaal 72 uitstrekt, noch het ontwerp van den Generaal DEN BEER POORTUGAEL, waarbij de linie van af Kudelstaart om het Haarlemmermeer heenbuigt, om de aansluiting aan zee ten zuiden van Noordwijk bij strandpaal 83 te vinden.

Wel zou de Schrijver tusschen beide stellingen niet lang aarzelen. Bij de eene: onmiddellijke inundatie van de helft van den Haarlemmermeerpolder, een zwakke vleugelaansluiting, een zeer breed duinterrein vóór de stelling, dus óf zwakke óf kostbare bevestiging, op 2 à 6 KM. vóór de stelling een zeer sterke positie voor een aanvaller, waarin deze met geringe krachten elk offensief kan verhinderen. Aan den anderen kant: behoud van den Haarlemmermeerpolder, een goede aansluiting, een zeer smal duinterrein, een zeer gunstig voorterrein.

Deze groote voordeelen wegen dan ook ruim op tegen de nadeelen: de grootere lengte van de stelling en van de te verdedigen kuststrook.

Toch zou de Schrijver aan eene andere linie, eene tusschenbeiden gelegene, de voorkeur schenken.

De lijn zou daarbij loopen van Kudelstaart in westelijke richting door het zuidelijk gedeelte van het Haarlemmermeer en verder ten zuiden van Lisse en Noordwijkerhout, om bij strandpaal 78 aan zee te sluiten. Worden hierbij de nadeelen van de stelling DEN BEER voor een deel weggénomen, ook verdere bezwaren tegen diens ontwerp: de hier en daar vereischte diepe inundaties in de droogmakerijen ten zuiden van het Meer en de minder gunstige ligging van enkele voorgelegen dorpen, met 't oog op de vereischte werken, worden bij de voorstellen van den Schrijver opgeheven. Diens linie door het Haarlemmermeer zou dan tevens als spoorwegverbinding kunnen dienen voor eene gewenschte aansluiting van de H. IJ. S. met Hilversum of Nieuwersluis en ons dus hierdoor reeds in vreedstijd ten bate komen. Tegenover de onmogelijkheid eindelijk om ook uit de stelling DEN BEER POORTUGAEL over het open terrein, met het Kanaal en de domineerende duinen van Katwijk vóór zich, onzerzijds offensief op te treden, staat een voor dergelijke ondernemingen gunstiger voorterrein.

Zeker zijn 't geen geringe argumenten, die de Heer SWAVING voor zijn stelling aanvoert, argumenten, die ongetwijfeld aandachtige overweging verdienen.

Toch wil 't ons voorkomen, dat het door hem zelf gevoelde bezwaar tegen *zijn* ontwerp: de noodzakelijkheid van een nieuwen dijk door het Meer, waar nauwelijks de lijn Aalsmeer—Hoofddijk—Vijfhuizen voltooid is, de klip zal zijn, waarop — tenzij de lijn door de Spoorweg-Maatschappij

aangelegd wordt — het schip, hoe uitstekend overigens gestuurd, moet stranden.

Ja, ware men nog geheel vrij in de keuze!

Wat de mogelijkheid van een offensief optreden betreft, zeker is die bij den Schrijver grooter dan bij de vroegere voorstellen . . . zou het succès echter veel grooter zijn?

Zou een aanvaller zich laten verleiden tot een opstelling tegenover onze linie, die ons offensief kans op slagen zou geven met het dreigend gevaar van het Kanaal in zijn rug?

Dit komt ons weinig waarschijnlijk voor. Naar onze meening zal hij òf hier met zoodanige macht optreden dat een uitval geen de minste kans oplevert, òf, waarop misschien nog de meeste kans bestaat, zich tot observatie met geringe macht bepalen en zijn hoofdinsluitingslijn naar het Kanaal verplaatsen.

Komen dan vermoedelijk in de practijk uit een *offensief* oogpunt beide stellingen overeen, in *passieve* sterkte staan bij het ontwerp DEN BEER POORTUGAEL, tegenover de nadeelen op den oostelijken vleugel, groote voordeelen op den westelijke. Vooreerst de geringst mogelijke lengte van de duinstrook, maar vooral de prachtige domineerende duinpositie ten zuiden van Noordwijk (bij »de Koepel») met het van hier tot aan Warmond open liggend vlakke voorterrein.

Een verdediging van de Katwijksche sluizen is verder van hieruit natuurlijk eerder mogelijk . . . maar, toch nog niet zeer krachtig. Aanvankelijk zal men een voorgelegen linie aan het Kanaal kunnen bezetten, maar bij een sterk opdringen van den vijand deze toch moeten verlaten, daar de permanente werken te ver voor eene werkzame ondersteuning afliggen. Zal het fort te Noordwijk alsdan de opruimingswerkzaamheden aan de sluizen — gesteld wij hebben ze versperd — kunnen beletten?

In dit bezwaar is zonder overwegend nadeel of lengte-uitbreiding der stelling door een meer voorwaartsche plaatsing van de duinforten aan den west- en ostrand te voorzien. Men heeft daartoe de stelling van af Voorhout slechts meer in zuidwestelijke over »de Klei» of »de Driesprong», in plaats van in noordwestelijke richting te laten loopen, en vervolgens langs den oostelijken duinrand (van ongeveer Rijnhoeve) vooruit te doen springen.

De beide duinforten komen dan op eenige honderd Meter ten noorden van het Kanaal aan het uiteinde van het glacisvormig oplopend duinplateau, vanwaar de sluizen direct te zien en te bestrijken zijn.

Hoe sterk evenwel deze positie, met het Kanaal vóór zich, passief ook zij, waarbij de duinen ten zuiden van het Kanaal van de noordzijde af gedomineerd worden en in den oostelijken duinrand eene krachtige flankerende stelling ten opzichte van het geheele open terrein ten noorden van het Kanaal verkregen is, aan een offensief optreden zijn ook van hieruit overwegende bezwaren verbonden.

Stelt men dit als *conditio sine qua non* — en daarvoor is, waar 't onze hoofdstelling, ons laatste bolwerk geldt, veel te zeggen —, dan blijft o. i. niets anders over dan de permanente lijn van verdediging naar de over-, dat is de zuidzijde van het Kanaal te verleggen. Dan heeft men dus een bruggehoofd te maken Katwijk aan Zee—Katwijk aan den Rijn—Rijnsburg—noordelijk Oegstgeest, dat van uit het bedekte terrein op de vleugels, het duinterrein en Warmond, het deboucheeren ten zuiden van het Kanaal te allen tijde veroorlooft.

De stelling zou dan den duinrand moeten volgen van den vuurtoren bij Katwijk af, ten zuiden van dit dorp, tot de hooge duinen ten zuiden van den Tol (aan den straatweg Katwijk aan Zee—Katwijk aan den Rijn), waar zich een open, eenige honderd Meter breede, vrij vlakke strook vóór de linie uitstrekt, en alleen de hooge duintop bij de kogelvangers III—IV zou moeten worden afgegraven. In de vlakke zou de stelling zich verder langs de westzijde van Katwijk aan den Rijn en den zuidelijken rand van Rijnsburg over het noordelijk, aaneengebouwde, gedeelte van Oegstgeest—de Grunerij en Bijdorp — naar het Warmonder Hek moeten uitstrekken, om vervolgens langs de Warmonder Lee wederom bij de stelling DEN BEER aan te sluiten. Van een positie op het eilandje »de Lakerpolder» af zouden de water-accessen: de Zijl en de Zijp bestreken, de Warmonder Lee geheel geflankeerd en onze hier vooruitspringende stelling krachtig ondersteund worden.

Het zwakke gedeelte der stelling: het bedekte terrein van zuid-Oegstgeest, kan na de noodige opruimingen in oorlogstijd krachtig door de nevenliggende werken bij Rijnsburg en Warmonder Hek worden geflankeerd, terwijl een nadering alhier en een verblijf in Oegstgeest voldoende van uit de linie zal zijn te beletten.

— In meer bijzonderheden te treden zou ons hier te ver voeren.

Wat de *inrichting* der door den Schrijver voorgestelde linie betreft, vinden wij op elk der drie zeer gemarkeerde, telkens door polders afgewisselde, duinstrooken, die hier tusschen de zee en het Haarlemmermeer de stelling ongeveer loodrecht snijden, een fort als steunpunt, alsmede een voorbereide verdediging van het tusschenterrein.

In de meest westelijke strook, de eigenlijke duinenrij, 1000 M. breed, is een krachtig eenheidswerk, bewapend met 4 kanonnen van 15 cM. K. in koepels, ontworpen en zijn verder 3 à 4 kanonnen van 5,7 cM. of zwaarder snelvurend geschut, alsmede 2 mitrailleurs in hefkoepels, benevens 2 waarnemingskoepels met installatie voor electrisch licht aangebracht.

Twee infanterieschansen van het MEIJER'sche model vormen verder de 1ste linie. Dergelijke schansen voor 2 reserve-compagnieën, benevens een pantserhouwitser-batterij, alsmede geprojecteerde open batterijen voor 15 cM. K. en 15 cM. M. maken de 2de en 3de linie uit.

Op de noordelijke 1400 à 2200 M. breede, hooge strook Noordwijkerhout—

Noordwijk, de Oosterduinen, wenscht de heer SWAVING een werk van het model van het Deensche fort Lyngby, bewapend met twee 15 cM. K. en vier 12 cM. snelvurend in koepels, alsmede 4 kanonnen van 5,7 cM. in hefkoepels. De zes eerste in eene flauw gebogene lijn (1), de laatste lager en meer voorwaarts. Het door de domineerende duinen zeer blootgestelde tusschen-terrein bij Noordwijkerhout is door een doorlopende, aan weerszijden van het fort gelegen, wallinie versterkt, in den geest van het westelijk front van Kopenhagen, met meerder bomvrij onderkomen intusschen dan de Deensche wal oplevert. Eenige open batterijen met een tweetal pantserhouwitsersbatterijen, aan weerszijden van Noordwijkerhout in de Oosterduinen, dienen tot steun in den geschutstrijd, terwijl eindelijk een viertal batterijen voor pantserkanonnen de voornaamste accessen bestrijken.

Op het grootendeels afgezande terrein ten zuiden van Lisse, met zijn twee smalle uitloopers naar Voorhout en Sassenheim, komt nabij het nog niet afgezande gedeelte aan de Esiaan, een fort van het type der kleinere Deensche werken met 4 kanonnen van 12 cM. en 2 van 5,7 cM., alle snelvurend en in hefkoepels. Een paar infanterieschansen beschermen de flanken van het fort. Na afgraving van den voorgelegen Drechtsberg kan de linie zelf het beloop van den ontworpen spoorweg volgen. Een 10-tal pantserkanonnen van 5,7 cM., in drie batterijen opgesteld, bestrijken de accessen: spoorweg en straatweg naar Sassenheim, alsmede de ringvaart.

Een drietal infanterie-steunpunten van het vroeger aangegeven type in laag terrein, voorwaarts van de voorgestelde kade door het Haarlemmermeer — twee ter zijde van de beide ringvaarten, één ten oosten van de Hoofdvaart — vormen eindelijk de bevestiging aan deze zijde. Zij worden elk geflankeerd door 2 pantserkanonnen van 5,7 cM., in de achtergelegen kade gebouwd. Met het oog op mogelijke bevaarbaarheid der inundatie wordt ten slotte nog op enkele open emplacementen voor 10 cM. in de kade gerekend.

Voor onderkomens van de bezettingen en de reserven, alsmede voor munitie-berging, zijn de noodige permanente beugelconstructies gereed, de noodige in oorlogstijd te maken dekkingen met gegolfd plaatijzer voorbereid.

Na 't vroeger opgemerkte behoef 't ook hier geen betoog, dat wij voor zoover zulks het maken van den permanenten verbindingswal door het Haarlemmermeer met zijne voortzetting tot den voet der westelijke duinen betreft, ons geheel met den Schrijver vereenigen, terwijl voor het gedeelte door het duin met de MEIJER'sche schansen, bij gewijzigde opstelling in één linie en beter voorziening der stormvrijheid, meegegaan wordt.

Voor zoover 't de steunpunten in het lage terrein betreft, stemmen wij

(1) Om het overzicht en de vuurleiding gemakkelijk te maken, 'tgeen uit een achter de koepels omloopenden gang geschiedt. Dit is een bijzondere vinding van den Kolonel SOMMERFELDT. Bij BRIALMONT zijn de koepels zoover mogelijk uiteen, 'tgeen wel de uitwerking der vijandelijke projectielen vermindert, daarentegen het werk door de lange betongangen veel kostbaarder maakt en de vuurleiding verzwaaert.

mede geheel met den Kapitein SWAVING in. Wat echter de werken in het hooge terrein aangaat, zou het, met 't oog op de breedte en het belang van den Noordwijkerhoutschen zandrug, wellicht de voorkeur verdienen hier 2 vleugelwerken in plaats van één fort in het midden aan te leggen, waardoor de aangrenzende strooken ook beter geflankeerd zouden zijn. Bovenal echter bestaat er o. i. hier, waar de vuurmonden, bestemd tegen plotseling opkomende doelen, op de walgang en de hoogere duintoppen, en die voor den artilleriestrijd in het duinterrein achter de linie eene uitnemende opstelling vinden, voor het volgen der Deensche types geen noodzakelijkheid, en kan met eenvoudige infanterie-steunpunten volstaan worden, die behalve het duinfort natte grachten kunnen verkrijgen en dus ook dientengevolge minder kostbaar worden.

Wat in 't bijzonder het duinfort betreft, kunnen wij ons, evenmin als bij het noordelijk kustfort, met het beginsel van een *eenheidswerk* en de daarbij voorgestelde opstelling van 4 kanonnen van 15 cM. K. vereenigen. Vreest men, dat de stormvrijheid van dit steunpunt niet voldoende door het vlakbaansnelvuurgeschut verzekerd is, aangezien de vijand van achter nabijgelegen duintoppen en golvingen gedekt zou kunnen naderen, dan zou men, er niet toe willende overgaan deze gevaarlijke duintoppen te slechten — in den regel wel de eenvoudigste weg! — en niet voldoende op de hulp vertrouwende van het boogschot uit het achtergelegen terrein, *in* het werk een paar lichte houwtiers of mortieren, natuurlijk gepantserd, kunnen opstellen. Maar een getal van vier 15 cM. K. komt daarom toch niet noodig voor. Deze vinden in het hooge duin achter de stormvrije linie hun plaats, waar zij evenals de vroeger bij den noordelijken vleugel besproken, in het duin opgestelde vuurmonden, op eenvoudige wijze tegen coups-de-main van kleine, 's nachts gelande, troepenafdeelingen zijn te beschermen.

Aan het slot onzer beschouwingen een woord van erkentelijkheid aan den Schrijver.

Moge hij zijn kracht blijven wijden aan het vraagstuk van 's lands defensie!

Er is in deze veel dat ontmoedigt. . . . Eindelijk holt echter de droppel den steen uit!

Moge de tijd niet verre zijn, waarin men voor de af te sluiten kringstelling ruimte geve, waarin men de Amsterdamsche stelling hare vleugels late uitstrekken, haar late uitbreiden naar de zee, onze beste bondgenoot, die ons eenmaal groot maakte, die ons nog voert naar het land onzer glorie, die in de ure des gevaars nog onze trouwe steun en hulpe wil zijn!

Moge de tijd dan tevens niet verre wezen, waarin versterkingen, voldoende aan de tactische en technische eischen des tijds, in de plaats treden der hedendaagsche aardwerken van den meest primitieven aard.

Dan zal deze linie, door geen tweede in Europa geëvenaard, inderdaad het paladium worden onzer onafhankelijkheid!

Tegen een dergelijke, op moderne wijze versterkte, inundatielinie is de aanvalswijze nog niet gevonden! (1)

Onder ééne voorwaarde.

De verdediging eischt eene groote, behoorlijk geoefende macht.

Niet hier en daar — sporadisch — troepen, met *schutterij* als hoofdschotel!

Is dit een overwegend bezwaar?

De *ernstige* verdediging van ons Vaderland eischt de medewerking van *allen*, de voorbereide oefening, de geörganiseerde opname van allen *in het leger*.

Voor den naasten grooten »Kampf um's Dasein», den reuzenstrijd der volken, kunnen de kleine Staten geen enkele kracht ontberen.

Is die eisch te hoog?

Denemarken, Zwitserland, Rumenië hebben die noodzakelijkheid gevoeld; na hunne persoonlijke offers gebracht te hebben op het altaar des Vaderlands, zijn zij voor de grootste financieele offers tot versterking van het land niet teruggedeinsd.

Dat zou het rijke Nederland, met zijn roemvol verleden, met zijn nog tegenwoordig zoo schoone, koloniale beteekenis te zwaar vallen?

Moge na eindelijk afdoening der politieke wetten, de natie tijd en aandacht vinden ook de militaire ter hand te nemen en Nederland schenken een in waarheid nationaal leger- en defensiestelsel, beide onafscheidelijk aan elkander verbonden.

Vóór het te laat is!

W. COOL.

Kapitein der Genie.

(1) Schier wanhopig schijnen toch reeds de voorstellen tot vermeerstering eener op moderne wijze ingerichte vesting in *hoog* terrein. Men leze wat daarover ten beste gegeven wordt. Zoo bijv. de voorstellen van VON REHM »*Taktische Betrachtungen über den Festungsangriff*». Waar de VAUBAN'sche aanval niet meer mogelijk is, de VON SAUER'sche tegen de stormvrije tusschenlinie en stormvrije werken geen kans van slagen heeft, ziet VON REHM slechts in de vernieling der bomvrije onderkomens van de bezettingen het middel om de versterkingen ten val te brengen. Maar hoe gemakkelijk is dit te voorkomen! Mits men niet te spaarzaam zij in de dikte der betondekkingen en ook aan een nog verbeterd artillerievuur in de toekomst denke!

Met recht zegt dan ook VON SCHROETER in zijn »*Moderne Festungen und ihre Vertheidigung*», Beiheft *Milit. Wochenbl.*, 1896, II: »Ich kann mich denjenigen Stimmen nicht anschliessen, welche meinen der Artilleriekampf wurde in Zukunft in kurzer Zeit, vielleicht in wenigen Stunden erledigt sein. Ich glaube im Gegentheile, wenn nicht ganz ausnahmsweise günstige Verhältnisse auf der einen oder anderen Seite vorliegen, so wird es ein hartes, andauerndes Ringen sein, dass sehr wohl mit der Erschöpfung beider Theile endigen kann.»

En hoeveel te meer in de inundatiestelling, waarin de vijandelijke artillerie niet op den korten afstand naderen kan, noodig tot het vernielen der pantseringen. En mocht ten slotte onze artillerie 't in den artilleriestrijd hebben afgelegd, dan vangen voor den aanval tegen onze stormvrije inundatielinien en werken in den strijd van nabij eerst recht de moeilijkheden aan!

BOEKAANKONDIGINGEN.

Was man von einem Exerzier-Reglement verlangen muss, und was man nicht von ihm erwarten darf. W. VON SCHERFF, General der Infanterie z. D. Berlin, 1896. Militär-Verlag von R. FELIX.

Nadat de Schrijver het onderscheid aangeduid heeft, hetwelk tot het jaar 1870 tusschen de oefeningen op het exercitieveld en die op het manoeuvreerterrein bestond, en de noodzakelijkheid heeft betoogd van deze tot dat tijdstip gehuldigde afscheiding, schetst hij de ontwikkeling van de nieuwere beginselen, die, na dat oorlogsjaar, met betrekking tot de voorbereiding voor de oorlogstaak, overal opdoemden, totdat zij, in het reglement van de jaren 1888/89 ten deele verwezenlijkt, de *zelfstandigheid der onderaanvoerders* in de plaats van de *oude vormen en vechtwijzen* stelden.

Dit is — wij weten het uit zijne voorafgaande reglementenstudien — SCHERFF's groote grief; daartegen loopt hij ook nu wederom storm en, het kan niet worden ontkend, met veel talent.

In plaats van *nieuwe vormen en eene nieuwe vechtwijze*, waaraan zoo groote behoefte bestond, predikte het reglement ontketening van alle krachten, zonder andere leiding van boven, dan dat steeds aan de ondercommando's opdrachten worden verstrekt, terwijl dezen, wat de uitvoering betreft, volkomen vrijheid van handelen gelaten wordt. Wie kan dan nog als bevelhebber verantwoordelijk zijn voor het welslagen van eene offensieve handeling, wanneer alle ondercommandanten successievelijk hun eigen weg gaan en hij het toekijken heeft?

Wie meenen mocht, dat SCHERFF de zelfstandigheid der onderbevelhebbers gering schat, zou zich zeer misrekenen, integendeel ook hij ziet daarin heil, want het wezen van het gevecht verzet zich tegen elken dooden vorm. Zijns inziens evenwel kan deze zelfstandigheid de verouderde tactiek niet vervangen, en daarin heeft hij 't bij het rechte eind. Daarom laat hij eene beschrijving volgen van het begrip en van de natuurlijke grenzen der reglementaire zelfstandigheid en staaft hij met feiten, dat het wel begrepen en goed toegepast initiatief recht eigenlijk als plicht reeds in het oude reglement was voorgeschreven, zoodat men in dat opzicht althans niets nieuws heeft gewrocht. Wel is zijns inziens iets geheel nieuws gelegen in de schromelijke overdrijving, die in de zelfstandigheid der onderaanvoerders de toovermacht ziet, welke de uitwerking der hedendaagsche vuurwapenen moet bezweren, doch feitelijk tot tactische ongebondenheid leidt, en in het gevecht zeer zeker in nog hooger mate leiden zal.

Na dit vooropgesteld te hebben, gaat de Schrijver over tot de ontleding van de bepalingen, welke, met betrekking tot den gevechtsvorm en de vechtwijze van de compagnie tot de brigade inclus, in het nieuwe reglement omschreven en door deszelfs aanhangers nader toegelicht zijn.

Met de hem eigene logische wijze van denken critiqueert hij de verschillende bepalingen, welke daarin betreffende den gevechtsvorm (ontwikkeling in breedte en diepte) en de vechtwijze (beweging, vuur, onderlinge ondersteuning en storm) gegeven worden, om te besluiten met:

»So kann aus alledem doch in der Praxis nichts anderes sich ergeben, als — das Auseinanderfallen des einen Gesamt-Angriffes jenes EINEN höheren Verbandes in eine Reihe örtlich und zeitlich mehr oder weniger vereinzelter Sturm-Ansätze (Einzelvorstöße!) wie wir dergleichen — 1870 — so Viele gesehen.»

Zij, die de literatuur op dit gebied in de laatste tien jaren gevolgd hebben, zullen wel begrijpen wat met dezen slotzin bedoeld wordt.

Geleerd door de ervaring van de oorlogsjaren 1870—'71 en overtuigd, dat de geïmproviseerde vechtwijze, welke toen door de Duitsche infanterie gevolgd werd, tegenover een tactisch beter geschoolden tegenstander, dan het Fransche voetvolk, onvermijdelijk tot bloedige nederlagen zou hebben geleid, strijdt v. SCHERFF al sinds jaren tegen de strooming, waaraan het gelukt is hare beginselen in het nieuwe voorschrift voor het gevecht opgenomen te zien. Deze toch wil die geïmproviseerde vechtwijze, waarbij alles aan het persoonlijk initiatief der onderbevelhebbers, ja zelfs der onderaanvoerders, dus feitelijk aan het toeval, overgelaten wordt, tot het eenig juiste stelsel van de gevechtsopleiding voor de infanterie verheven zien.

Dat daarmede te kort zou worden gedaan aan het gezag en de verantwoordelijkheid van den bevelhebber, in wiens handen dan toch de draden der gevechtsleiding in de eerste plaats moeten berusten;

dat feitelijk de gevechtsdiscipline geheel wordt ondermijnd, omdat ieder onderbevelhebber — van den brigade- tot den pelotonscommandant —, na opvolgend zijne gevechtsofdracht ontvangen te hebben, het recht heeft zijn eigen weg te volgen, d. w. z., dien vorm en die richting te kiezen, welke hem ter bereiking van zijne ofdracht het meest doelmatig voorkomen;

dat bijgevolg ook de eenheid van handelen ernstig gevaar loopt, omdat nevenafdeelingen de zekerheid niet hebben of en hoe zij zullen worden ondersteund;

dat het verbrokkelde gevechtsfront den vijand de gunstigste gelegenheid zal bieden om zijn vuur tijdelijk op de meest belangrijke doelen — de geïsoleerd voorwaarts gerukte deelen van het aanvalsfront — te concentreeren;

dat alles en nog veel meer wordt door hen schijnbaar niet ingezien.

Gelukkig echter begint sedert enkele jaren (1890) de stroom te keeren; voor het grootste gedeelte komt de eer daarvan toe aan v. SCHERFF, zij het ook dat hij krachtig is gesteund door HOENIG, KUNZ, KEIM en anderen.

De *scharffe Taktiker*, als MALACHOWSKI en zijne genooten, de aanhangers der zoogenaamde *Muldentheorie*, zij allen hebben het doel voorbijgeschoten, want nimmer heeft het in de bedoeling van v. SCHERFF gelegen om in den dooden vorm alleen heil te zoeken. In hun ijver voor den strijd tegen den zoogenaamden normaal-aanval gingen zij te ver. Tevens zagen zij over het hoofd, dat v. SCHERFF alleen het oog heeft op den *beslissenden aanval* van een *bepaalde troepenmacht* ter vermeerstering van een *aangewezen gedeelte in het vijandelijk front*, en niet spreekt

over de handelingen der voortroepen of der voorhoede, voor welke de in het reglement omschrevene methode beter in aanmerking kan worden gebracht.

Ons inziens is het dan ook een leemte in dit reglement, dat het den vorm en de vechtwijze van groote troepenafdeelingen, die met de vermeestering van bepaalde gedeelten van het vijandelijk verdedigingsfront worden belast, niet duidelijker omschreven heeft. Feitelijk toch bevat het te dien opzichte slechts de navolgende bepalingen:

»Der geplante Angriff hat nur dann Aussicht auf Erfolg, wenn ihm die Herbeiführung der Feuerüberlegenheit gelingt;»

»Zunächst wird die artilleristische Feuerüberlegenheit anzustreben sein;»

»Bieten sich im Gelände vor der Angriffsfront geeignete Stützpunkte dar, so hat sich der Angriff ihrer zunächst zu bemächtigen;»

»Unter ihrem Schutze finden die grösseren Entwicklungen statt;»

»Grundsatz ist, mit Vortruppen zur Eröffnung des Feuers so nahe an die feindliche Stellung heranzugelangen, als das Gelände es zulässt.»

»Starke Schützenschwärme werden sich an die feindliche Stellung heranzuarbeiten und dieselbe mit Feuer nieder zu kämpfen trachten.»

»Sind die Schützen auf nahe Entfernung an die feindliche Stellung herangegangen, so müssen die Unterstützungen in thunlichster Weise dahinter zum unmittelbaren Eingreifen bereit sein.»

»Vor Führung des letzten Stosses bleibt die Feuerwirkung abzuwarten. Die erlangten Erfolge werden am besten von der Schützenlinie beurtheilt; es wird daher häufig von ihr der Anstoss zur Durchführung des Angriffes ausgehen.»

»Es ist alsdann Aufgabe der geschlossenen Abtheilungen, der Schützenlinie sofort zu folgen, sie zu unterstützen und gegen Rückschläge zu sichern.»

»Aber im Allgemeinen wird doch der oberste Führer der Angriffstruppen darauf bedacht sein müssen, dass von ihm der Befehl zum Sturm rechtzeitig gegeben wird.»

»Hat die Schützenlinie die nahen Entfernungen erreicht und beständig verstärkt, durch das höchste Maass der Feuerleistung den Sturm hinreichend vorbereitet, so sind die hinteren Staffeln in ununterbrochenem Vorgehen an die vorderste Linie heranzuführen, um mit dieser vereint der Kampf zur Entscheidung zu bringen. In diesem entscheidensten Augenblick des Angriffes giebt es für die Angriffsfront nur eine Losung, welche »Vorwärts" heisst — Vorwärts! gradeaus zum Ziel!«

»Jede weitere Schematisierung des Angriffsverfahrens ist untersagt!«

Wat zou wel het oordeel zijn van de Nederlandsche reglementen-critici, wanneer deze zinsneden, letterlijk vertaald, het eenig richtsnoer moesten vormen voor de handelingen van aanvoerders en soldaten in het aanvallend gevecht?

Wij willen niet betwisten, dat daaronder zeer goede beginselen voorkomen, maar voorschriften of bepalingen, waaruit een ieder zal kunnen leeren, wat hem in het gevecht te doen staat, kunnen daaraan toch wel allerminst worden ontleend.

Moge aan de door ons bedoelde voorschriften en bepalingen door den zeer begaafden officier, die veel gezien, gelezen en overdacht heeft, ook al geen behoeften worden gevoeld, zoo is de vraag toch gewettigd, hoe de minder begaafde, zoodat de reserve-officier, en vooral hoe het kader zijne verplichtingen in het aanvallend gevecht uit deze zeer algemeen gehouden aanwijzingen zal hebben af te leiden.

Onwillekeurig heeft de inhoud van het nieuwste Duitsche infanterie-exercitiereglement dan ook aanleiding gegeven, dat ieder troepenaanvoerder bij de oefeningen, ten opzichte van de formeele zijden van het gevecht, zijne eigene zienswijzen in voorschriften omzette — hoezeer de Keizerlijke aankondiging dit ook strafbaar stelt — en zoodoende wel is waar *de normaal-aanval* voorkomen werd, maar daarentegen een onnoemelijk aantal, in vorm en wijze zeer van elkander verscheiden, normaal-aanvallen daarvoor in de plaats kwam en bijgevolg de infanterie-tactiek geheel op losse schroeven werd gezet.

Daartegen wendt v. SCHERFF zich — en o. i. terecht — met al de kennis en de practische ervaring, welke hem eigen zijn, omdat hij inziet, dat de revolutie op tactisch gebied, evenals die op politiek terrein, leiden zal tot nutteloos bloedvergieten, of, wat hetzelfde zeggen wil, tot geweldige nederlagen. Leden de Pruisische wapenen in 1806 bij Jena en Auerstadt, tengevolge van den strammen vormendienst, de nederlaag, thans vreest hij dat tactische ongebondenheid in de toekomst dezelfde gevolgen na zich zal slepen.

Om dit gevaar te ontgaan verlangt hij, dat het infanterie-exercitiereglement in dier voege gewijzigd zal worden, dat het bevatten zal:

1°. ein die ziffermässigen Raumgrenzen der Kampfform bestimmt umschreibendes *Entwicklungsgesetz* — dat tot nu ontbreekt. —, en

2°. ein das zeitliche Ineinandergreifen der Thätigkeiten von neben- und hintereinander entwickelten Einzelgliedern eines Angriffsverbandes bestimmt vorschreibendes *Verfahrensgesetz* — wat al evenmin in het bestaande voorschrift duidelijk is aangegeven.

Het eerste zou dan in het formeele gedeelte van het reglement, het tweede in de voorschriften betreffende het gevecht opgenomen kunnen worden.

In de nu volgende bladzijden geeft de Schrijver aan, wat daartoe wordt vereischt. Daaruit blijkt tevens wat door hem van een toekomstig reglement wordt verwacht.

Eigenaardig is het dat v. SCHERFF, wat de tactische ontwikkeling betreft, zich daarbij op dezelfde beginselen grondt, als v. MOLTKE ten opzichte van de strategische ontwikkeling gehuldigd heeft, zooals uit de kortelings in het licht verschenen dienstcorrespondentiën eerst duidelijk is gebleken. Ons inziens versterkt dit het vertrouwen, hetwelk wij te allen tijde in de kennis en het oordeel van v. SCHERFF, als baanbrekend leeraar in de tactiek, hebben gesteld.

Atjeh. Beschouwingen over de Tweede Expeditie en de daarop gevolgde verschillende tijdperken der krijgsverrichtingen.

Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië. Juni en Juli 1896.

In deze afleveringen ging de gepensioneerde Majoor der infanterie van het Nederlandsch-Indische leger L. W. A. KESSLER, Ridder der Militaire Willemsorde 4de klasse, onder den naam van den *Oud-soldaat VERITAS*, voort zijne beschouwingen over het brandend Atjeh-vraagstuk te leveren. Hij stelde zich daarbij ten doel na te gaan, waaraan toch de lange duur van den Atjeh-oorlog en de daarin geleden tegenspoeden zijn toe te schrijven.

Uit alles blijkt de groote belezenheid van den Schrijver en zijn werk zou zeker hoogst belangrijk zijn, als niet zeer spoedig zijne partijdigheid, zoo al niet

voor den persoon van den Generaal VAN SWIETEN, dan toch voor diens stelsel om den hoek kwam kijken.

Na den lezer op de hoogte gebracht te hebben van hetgeen er voorviel tusschen de Eerste en de Tweede Expeditie, en na de toen gehouden enquête met recht ten zeerste te hebben afgekeurd, breekt hij een lans voor de benoeming van genoemden Generaal tot opperbevelhebber en vergoelijkt hij de achteruitzetting, die Generaal VERSPIJCK moest ondervinden.

De door VAN SWIETEN verworpen voorstellen, om van het strand af zuidwaarts te rukken, ten einde de rivier op eene doorwaadbare plaats te passeeren en den Kraton oostelijk om te trekken en van het binnenland af te snijden, zoowel als die voor eene landing bij Kroeng Raba, met het doel 's vijands paladium aan twee zijden te naderen, worden wat verder met een paar woorden veroordeeld.

Het laatste zou volgens VERITAS practisch onuitvoerbaar zijn geweest, omdat Generaal PEL 18 dagen gebruikte om van Pakan Badak de baai van Kroeng Raba te bereiken.

Het groote verschil, dat er bestaat tusschen eene actie langs de Atjeh-rivier en van uit Kroeng Raba tegen hetzelfde object — de Kraton — en een veroveren der VI en IV Moekim's van uit Kota Radja, springt zoozeer in het oog, dat het ons bevreemt een oud hoofdofficier zulk een parallel te zien trekken.

Dat Generaal VAN SWIETEN het voorstel niet aannam, paste in zijne methodische en voorzichtige wijze van opmarcheeren, maar dat het onuitvoerbaar was, werd nimmer bewezen.

Over de richting waarin gezocht werd naar de grasvlakte, die uitzicht moest verlenen op den Kraton en die op de meest eenvoudige wijze genomen kon worden langs de rivier, zegt de Schrijver geen woord, evenmin als over het loslaten van Lemboe, de plaats in onze linkerflank, die de doorwaadbare plek in de rivier heette te dekken en die na zoo zwaren strijd in ons bezit gekomen was.

Ook wordt niet verklaard, waarom op die vlakte eene hoofdbatterij werd aangelegd, voordat bewezen was, dat van daaruit een bres in den Kraton kon gelegd worden. Toen dat onmogelijk bleek, werd de Missigit bestormd. Bij het verhaal dier actie zegt de Schrijver, dat onze troepen na twee uren marsch voor de enveloppe dier sterkte aankwamen. Die tijdsbepaling geeft een zeer onzuiver beeld van den toestand nu er niet tevens de afstand van 600 meters, die zij doorliepen, bij vermeld wordt.

Dat er geen partij getrokken werd van het voortdringen van de colonne VAN DER HEIJDEN, tijdens de omtrekking van den Kraton, vindt de Schrijver uitstekend, hoewel het benuttigen van zulke buitenkansjes behoort tot de goede eigenschappen in een bevelhebber. Ook schijnt hem niet gefraspeerd te hebben: het buiten het stelsel VAN SWIETEN vallende idee een punt te gaan opzoeken en verkennen waar een post zou kunnen gelegd worden, die de XXII Moekims zou kunnen beheerschen.

Is het omdat zijn held dien vreemdsoortigen tocht ondernam?

Weder iets verder zegt hij: »Is het niet absurd, dat de Heer E. B. KIELSTRA, een specialiteit in Indische aangelegenheden, in den *Indische Gids* van 1883, het oordeel van den Generaal VERSPIJCK (dat wij van de tijdelijke verslagenheid moesten gebruik maken, om den vijand na de verovering van den Kraton zooveel mogelijk uit elkander te jagen en dus de hereeniging der benden, die men niet

zag en niet ontmoette, te beletten) bleef goedkeuren met ons toe te roepen: »Voor de opvatting van beide generaals is veel te zeggen, omdat verschillende middelen evengoed tot hetzelfde doel kunnen voeren; de hoofdzaak is, dat men consequent blijft handelen en niet telkens van stelsel verandert.»

Het bovenstaande achten wij voldoende om onze bewering van VERITAS' partijdigheid bij het bespreken van details te staven.

Nu zullen wij trachten dat aan te toonen ten opzichte van de geheele strekking van zijn opstel.

VERITAS brengt vele en krachtige motieven aan voor zijne bewering, dat het stelsel VAN SWIETEN het eenige goede is, en als hij slechts aantoonen kon, dat Generaal PEL onnoodig tot een ander stelsel is overgegaan, dan zouden wij hem gaarne zijn pleit gewonnen geven, want de geheele Atjeh-politiek draait om die quaestie.

Als de eerste stap tot agressie onnoodig was, dan zijn toch alle stappen, die later in die richting gedaan werden, het eveneens.

En nu zegt de Schrijver »dat er alle reden bestaat om aan te nemen, dat Generaal PEL gedurende de zomermaanden van 1875, 't zij door het tal van vlugschriften en dagbladartikelen, waarmede de voorstanders van vooruitdringen het land overstroonden, 't zij door gesprekken, is overgehaald om af te wijken van zijn programma van den 30sten April 1875, eene afwijking, zegt Kapitein (Majoor) NICLOU, waarover PEL het doodvonnis zou hebben uitgesproken, wanneer hij niet was bezwiken onder den last van de hem opgelegde taak.»

Mij dunkt de geschiedenis zegt juist, dat hij zijn leven liet voor die taak!

Waarlijk het had gespannen, vóór hij er toe overging het hem toevertrouwde pand, de Kraton, te omringen met eene reeks van posten en onze positie op Atjeh geschikt te maken om van daaruit het stelsel VAN SWIETEN toe te passen. Toen hij na harden strijd het zoover had gebracht, meende hij met recht te kunnen zeggen, dat de taak, hem bij het vertrek van VAN SWIETEN opgedragen, was afgedaan.

Waarom ging hij dan over tot het aanleggen zijner linie van Kroeng Raba tot Kroeng Raja?

Uit roemzucht, onder den invloed van courantengeschrijf? Wie dat van PEL kan veronderstellen, heeft hem nimmer gekend. Neen! noodzakelijkheid, droevige noodzakelijkheid was het, die hem er toe dwong, evenals zulks later steeds het geval is geweest, zoodra wij trachtten rustig achter onze liniën te kunnen blijven.

Over de redenen, die PEL tot uitbreiding zijner stelling dreven, zwijgt VERITAS en daardoor bewijst hij zijne partijdigheid.

De onveiligheid in Kota Radja was naar de posten verplaatst. Voorloopig kon eene afwachtende houding worden aangenomen, maar om den vijand te dwingen het hoofd in den schoot te leggen en de weifelende onderhoorige staatjes tot onze zijde over te halen, daarvoor achtte hij verdere agressie noodzakelijk. Dat afwachten achteruit gaan was, bleek reeds gedurende de maanden, die hij op Java doorbracht tot herstel van gezondheid en tot het bespreken van de te volgen gedragslijn.

Den 27sten Mei vertrok hij, nog geen maand nadat hij zijn laatsten post had opgericht, en den 22sten Juni werden Lohong, Gitjiel en Lamara Olejlo zoo hevig beschoten, dat naar die posten assistentie uit den Kraton gezonden moest

worden. Te Senangri moest een post worden opgericht om Oleh-leh te dekken tegen een algemeen aanval, die aangekondigd was. In medio Juli verzamelde de vijand zich in grooten getale tegen over de Zuider- en Westerlinie.

Nu uit gebrek aan troepen niet tegen hem geageerd kon worden, moest de zoogenaamde kleine oorlog in den ruimsten zin worden toegepast. 30 Juli verjoegen twee patrouilles den vijand uit twee versterkingen ten zuiden van Lemboe-Oost; zij werden op den terugtocht zoo hevig vervolgd, dat artillerievuur haar moest dekken en een patrouille haar te hulp snellen.

Den 5den Augustus werd Langkroek-Oost verontrust; eenige dagen later moest de bewapening van Senangri met een kanon en een mortier worden vermeerderd tegen de drie met geschut bewapende bentsings, die de vijand er omheen opwierp; hetzelfde was het geval met Lohong Z. W.

Den 4den September werd een onzer patrouilles op de sawah buiten Penjarat teruggejaagd.

Hoewel door 150 man en het geschutvuur der omliggende posten gesteund, moest zij hare gesneuvelden achterlaten.

Den 14den September werd weder eene patrouille uit Lamprit door den vijand te huis gebracht.

Tusschen 24 September en 5 October werd er een weg aangelegd van Longbatta-Zuid naar een punt, waar de Atjehers steeds de rivier passeerden. Den 5den November werd een benting bemachtigd ten zuiden van Lamara Olejlo.

Toen Generaal PEL den 8sten November terugkwam, vernam hij, dat de Atjeher zooveel waakzaamheid had betracht en zooveel versterkingen had opgericht, gedurende den tijd dat onze troepen geen verder terrein hadden trachten te winnen, dat er weinig voordeel op hem te behalen was geweest. Van toenadering was niets gebleken, wel daagde de Atjeher onze soldaten uit tot den strijd.

En toen de regens verhinderden om onmiddellijk tegen hem op te trekken, overrompelde hij onzen post Longbatta Missigit, deed hij een aanslag op den post Lamprit, beschoot hij de Ooster- en Zuiderlinie, rukte hij tot op 200 passen van Kota Alam op, vanwaar hij eerst door kartetsvuur teruggedreven werd, en nestelde hij zich tusschen dien post en Lemboe-Oost. Twee colonnes moesten hem van daar verdrijven.

Als VERITAS dit alles had genoemd en tevens aangetoond, dat deze vijandelijke actie niet alleen onbeteekenend was, maar in plaats van toe te nemen langzamerhand zou zijn te niet geloopen, als PEL den Atjeher maar rustig had laten begaan, dan eerst zou hij recht hebben den staf te breken over allen, die vermeenen dat zonder agressie geen pacificatie van Atjeh te verkrijgen zal zijn.